

Seksuallovbrudd og straffegjennomføring i fengsel

Hvordan kan fengselsbetjenten og miljøterapeuten tilrettelegge for utvikling av sunnere seksuell adferd hos unge voksne seksuallovbruddsdømte?

Kandidatnr: 3914 og 3919

**Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS
KRUS_1 Bacheloroppgave 2020 HØST**

Antall ord: 14887

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Bakgrunn for valg av tema	3
1.2 Førforståelse	4
1.3 Problemstilling og avgrensning	5
1.4 Oppgavens oppbygning	5
2.0 Metode	6
2.1 Valg av metode	6
2.2 Litteratursøk	7
2.3 Kildekritikk	7
3.0 Teori	8
3.1 Seksuell atferd, seksuallovbrudd og unge voksne	8
3.2 Miljøarbeid, miljøarbeideren og miljøterapeuten	10
3.3 Traumer og traumebevisst omsorg	12
3.4 Den profesjonelle relasjonen	16
3.5 Kognitiv tilnærming i miljøarbeid	20
3.6 Good Lives-modellen	22
4.0 Drøfting	23
4.1 Trygghet i fengsel	23
4.2 Den profesjonelle relasjonens betydning i møtet med seksuallovbruddsdømte	24
4.3 Traumebevisst omsorg som tilnærming	28
4.4 Good Lives-modellen og seksuallovbrudd	32
4.5 Kognitivt miljøarbeid og kriminalomsorgens tilbud	35
5.0 Avslutning	41
6.0 Litteraturliste	43

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Vi er to fengselsbetjenter som tilsammen har arbeidet som fengselsbetjenter i over 40 år. Frem til, for et par år siden hadde vi aldri snakket med seksuallovbruddsdømte om seksualiteten deres. Et møte som skulle forandre dette, var møtet med en innsatt som hadde et veldig sterkt behov for å fortelle oss hvor deilig det var å ligge med lillebroren sin på 12 år. Usikkerheten var stor i forhold til hvordan vi skulle håndtere et slikt utsagn. Vi ble enige om at vi måtte få mer kunnskap om seksualitet og skadelig seksuell adferd. Kursene vi meldte oss på skapte forventninger til å lære av både kursholdere og av andre deltagere. Vet dere at over 50% av alle 11 åringer har sett porno startet kursholderen. Vi må innrømme at vi syntes tallet var veldig høyt.

Det neste kursholderen ba kursdeltagerne om å gjøre var å svare på følgende spørsmål: Hvor ofte ser du på porno? Svaralternativene var: 1. Aldri, 2. 1-2 ganger i året, 3. 1-2 ganger i måneden, og 4. Flere ganger i uka. Vi skulle svare via appen Kahoot. Kahoot er et quizverktøy som ofte benyttes i barnebursdager og hvor man svarer via mobilen sin. Resultatene kom opp på tavla hos foreleseren. Når resultatene dukket opp på skjermen ble vi mildt sagt forundret. Av 60 kursdeltagere, hadde over 60% aldri sett porno før. Det første som slo oss var at deltagerne ikke snakket sant. Det neste som slo oss var hvor tabubelagt det er å snakke om seksualitet når ikke engang fagfolk våger å erkjenne å ha sett porno. I salen satt det både psykologer, helsesøstre, lærere og barnevernspedagoger. I fengsel skal fengselsbetjenten i tillegg snakke om overgrep og den skadelige seksuelle adferden, ikke bare porno. Selv kursholderen måtte innrømme at han hadde jobbet som psykolog i 16 år uten at han hadde snakket med klienter om seksualitet, før han forstod at noe måtte gjøres.

Tilbake på arbeid, ble vi nysgjerrige på om andre fengselsbetjenter snakket med seksuallovbruddsdømte om deres lovbrudd. Det viste seg raskt at svært mange følte et ubehag på samme måte som oss og heller valgte å snakke om de andre kontaktbetjentoppgavene fremfor lovbruddene deres.

Det konkrete resultatet av usikkerheten knyttet til møtet med den seksuallovbruddsdømte er lavterskeltilbudet Play it Right. I samarbeid med RVTS Øst og KRUS har et verktøy blitt utviklet slik at flere skal våge å snakke med de unge om seksualitet og seksuell skadelig adferd. Gjennom dette prosjektet, har vår nysgjerrighet omkring utvikling av tilbudet til unge voksne seksuallovbruddsdømte fått ytterligere næring. Andelen unge seksuallovbruddsdømte

i fengsel har doblett seg over en 10 års periode og er nå på 28% (KRUS, 2020). Vi mener at det er på høy tid å sette fokus på en målgruppe, som på mange måter soner med tilleggsbelastninger i norske fengsler.

1.2 Førforståelse

Førforståelse handler om bevissthet om hvordan og på hvilken måte erfaringer, forventinger og følelser påvirker vurderingen av situasjoner og andre mennesker (Bergheim et al., 2018, 41). I sammenheng med oppgaveskriving fremhever Bergheim et al. (2018, s. 33) viktigheten av å være bevisst på den kunnskapen en allerede har om temaet det skal skrives om. Dalland (2017, s. 58) forklarer videre at fordommer alltid er med inn i en undersøkelse og en fordom er en allerede eksisterende mening eller et fenomen før undersøkelsen. Det er viktig for leseren å vite hvilken posisjon en har innen det feltet som skal undersøkes (Dalland, 2017, s. 61).

Derfor må vi som forfattere av denne oppgaven være vår førforståelse bevisst og søke informasjon som kan avkrefte våre fordommer. Arbeid med seksuallovbrudd gjør noe med oss og hvorfor er det slik? Hva er grunnen til at rusproblematikk eller voldsepisodene på lørdagskvelden ikke vekker de samme reaksjonene? Årsakene kan være flere. Mange har aldri ruset seg på ulovlige rusmidler eller vært involvert i voldsepisoder, men alle har et forhold til kropp og seksualitet. Videre er dette temaer som blir sett på som noe personlig og som det ikke skal snakkes for høyt om.

I vår profesjon som fengselsbetjenter har vi selv vært med på å konstruere «dekkhistorier» sammen med den seksuallovbruddsdømte ved innkomst, det vil si falske lovbruddshistorier som kan brukes overfor andre innsatte i fengselet. De samme guttene ekskluderes også fra å delta i flere av kriminalomsorgens endringsbaserte programmer på grunn av lovbruddets art.

Seksuallovbruddsdømte skal gis samme trygghet, respekt og tilbud som andre innsatte. Vi som forfattere av oppgaven har opparbeidet oss noe mer kunnskap om temaet de siste to årene, men sitter fortsatt igjen med en del ubesvarte spørsmål. Vi har en ide om hva som fungerer og ikke fungerer i egen tilnærming. Samtidig ser vi at kollegaer fortsatt sliter i arbeidet med seksuallovbrudd. Andre er helt tydelige på at dette temaet ønsker de ikke å forholde seg til. Det blir viktig for oss å ikke tenke at den kunnskapen vi har om temaet er den «eneste riktige» for vår arbeidsplass, men søke ytterligere informasjon som gir større innsikt i

sammenhenger, muligheter og begrensninger i arbeidet med unge voksne seksuallovbruddsdømte.

1.3 Problemstilling og avgrensning

Bakgrunn for valg av tema og vår førforståelse har resultert i følgende problemstilling:

Hvordan kan fengselsbetjenten og miljøterapeuten tilrettelegge for utvikling av sunnere seksuell adferd hos unge voksne seksuallovbruddsdømte?

Flere yrkesgrupper arbeider med innsatte i norske fengsler. I oppgaven avgrenses dette til fengselsbetjenten og miljøterapeuten, ettersom det på innsattes «fritid» er disse to yrkesgruppene som arbeider direkte med de innsatte på avdelingen.

Ikke alle som dømmes for seksuallovbrudd må sone straffen i fengsel og fengslene har ulike sikkerhetsnivåer. På grunn av oppgavens omfang og i den konteksten vi ønsker å belyse problemstillingen, vil vi avgrense til å gjelde soning av ubetinget fengselsstraff i fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Unge voksne er valgt, da dette er en målgruppe kriminalomsorgen retter ekstra søkelys mot om dagen, og samtidig utgjør unge seksuallovbruddsdømte en større andel av innsatte i norske fengsler enn tidligere.

1.4 Oppgavens oppbygning

Etter innledningen i kapittel en, redegjøres det i kapittel to om valget av metode, etterfulgt av redegjørelser om litteratursøk og kildekritikk. Hoveddelen av oppgaven innledes i kapittel tre med noen begrepsavklaringer knyttet til problemstillingen. Disse begrepsavklaringene viser hva som ligger i spennet mellom sunn og skadelig seksuell adferd (SSA) og hvordan seksuallovbrudd defineres i henhold til straffelovens bestemmelser. Videre redegjøres det for hva som kjennetegner personer som utøver SSA og hvordan vi som forfattere av oppgaven har valgt å definere «unge voksne».

I kapittel tre redegjøres det for miljøarbeidets betydning og forskjellene mellom miljøarbeid og miljøterapi beskrives. Traumebevisst omsorg (TBO) blir i fagmiljøer forklart som fundamentet i alt omsorgs- og endringsarbeid. Det redegjøres for TBO og hvordan omsorgspersoner kan forholde seg til den traumeutsatte. Hva skaper gode relasjoner og hva vil det si å inngå i en profesjonell relasjon? Dette forklares i sammenheng med maktbegrepet

og kommunikasjonens betydning i relasjonen. Kapittel tre avsluttes med redegjørelser av kognitiv tilnærming og Good Lives-modellen. Dette er begge metoder og tilnærminger som fremheves i møtet med seksuallovbruddsdømte.

I kapittel fire drøftes disse redegjørelsene i en fengselskontekst. Hva må det settes søkelys på i arbeidet med utvikling av sunnere seksuell adferd? På den annen side, hvilke hindringer og utfordringer kan miljøpersonalet og seksuallovbruddsdømte møte under fengselsoppholdet?

Problemstillingen besvares i kapittel fem gjennom oppsummering av muligheter og utfordringer i arbeidet med seksuallovbrudd i fengsel. Vi vil også komme med noen betraktninger på hva fengselsbetjenter, miljøterapeuter og kriminalomsorgen bør vektlegge i det videre arbeidet med seksuallovbruddsdømte.

2.0 Metode

2.1 Valg av metode

Dalland (2017, s. 52) forklarer at metode er fremgangsmåten som brukes for å tilegne seg ny kunnskap og løse problemer. Oppgaver kan baseres på litteratur, intervjuer, observasjoner og eksempler fra praksis (Dalland, 2013, s. 147). I denne oppgaven skal det foretas en litteraturstudie og skrives en teoretisk oppgave. Litteraturstudie som metode betyr at det ikke foretas observasjoner eller intervjuer, men oppgavens problemstilling skal besvares basert på bruk av eksisterende fagkunnskap, forskning og teori (Pettersen, 2016, s. 130; Dalland, 2017, s. 207).

Kvantitative og kvalitative metoder brukes for innhenting av data. De to forskningsmetodene står ikke i konflikt, men utfyller hverandre. Hovedforskjellen ligger i hvordan data innhentes. Kvantitativ metode gir data i form av målbare enheter som tall og kvalitativ metode gir bedre forståelse av opplevelser og mening som ikke kan måles (Dalland, 2017, s. 52-54). I denne bacheloroppgaven brukes både kvantitative og kvalitative data fra faglitteraturen for å belyse problemstillingen. Dette bidrar til å skape et helhetlig bilde av målgruppen og temaene som skal utforskes nærmere.

2.2 Litteratursøk

En oppgaves problemstilling er en rettesnor for hvilken litteratur det må søkes etter, og Bergheim et al. (2018, s. 52) forklarer at litteratursøk som metode må behandles like grundig som andre forskningsmetoder.

For å finne relevante kilder til oppgaven er hovedsakelig «Google» og «Google Scholar» benyttet som søkemotorer. Vi har også lett i referansene til pensumbøkene ved bachelorutdanningen på Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter, og hentet inspirasjon fra andre bachelor- og masteroppgaver og deres kildehenvisninger.

Vi har søkt etter litteratur og forskning som omhandler seksuell adferd og seksuallovbruddsdømte i fengsel, og gjort søk etter tilnærminger og metoder som kan være virkningsfulle i arbeidet med seksuallovbrudd.

Både norsk og engelsk litteratur har vært en del av litteratursøket og «seksuelle overgrep», «sex offenders+prison+treatment», «seksuell skadelig adferd» og «seksuallovbrudd+behandling» ble benyttet som søkeord. Innledende søk ga mange treff på aktuell litteratur som omhandlet seksuelle overgrep. Litteraturens innhold, problemstillinger og referanser, ledet til nye søk som kunne bidra til å besvare vår problemstilling. Siden vi ønsket å undersøke fengselsbetjentens og miljøterapeutenes rolle og utfordringer i arbeidet med unge voksne seksuallovbruddsdømte, ble videre søk rettet mot kilder som omhandlet overgrep og traumer, omsorg og straff, miljøarbeid, relasjon, kommunikasjon, tiltak og tilbud. Vi ønsket i utgangspunktet å begrense litteratursøk til å gjelde i tidsperioden 2010-2020, men all den tid vi bestemte oss for å rette søkelyset mot soning av seksuallovbrudd i fengsel med høyt sikkerhetsnivå, ble det naturlig å trekke inn bidrag før år 2010 fra noen pionerer i institusjons- og fengselsforskningen som er høyaktuelle også i dag.

2.3 Kildekritikk

Alt som kan bidra til utarbeidelse av en oppgave, inkludert erfaring fra praksis, er kilder. Kilder kan være både muntlig og skriftlig. Det stilles samtidig krav til hvordan kilder søkes etter, vurderes, gjøres rede for og brukes (Dalland, 2017, s. 150). Disse kravene er metoder for å vurdere kvaliteten på kildene som brukes (Bergheim et al., 2018, s. 53) og i sammenheng med oppgaveskriving forklarer Dalland (2017, s. 153, 159) at kildenes relevans også må vurderes i forhold til tema og problemstilling.

Som tidligere nevnt har det blitt søkt bredt for å finne litteratur som kan besvare problemstillingen. Områdene vi ønsket å undersøke ga mange treff. Det ble derfor viktig å rette søkelyset mot de kildene vi oppfattet som mest relevante og pålitelige. Det betyr, bruk av kilder som først og fremst bidrar til å belyse spørsmålene som stilles i tilknytning til problemstillingen. Videre i utvelgelsen så vi på, i hvilket omfang kildene har vært benyttet i blant annet vitenskapelige tidsskrift, fag- og forskningsrapporter og fagbøker. Dette fortalte oss noe om påliteligheten til kildene vi ønsket å benytte.

3.0 Teori

3.1 Seksuell adferd, seksuallovbrudd og unge voksne

Seksuell adferd deles ofte inn i kategoriene sunn, problematisk og skadelig seksuell adferd. Verdens helseorganisasjon forklarer at god seksuell helse innebærer en positiv og respektfull tilnærming til seksualitet. De seksuelle erfaringene skal være trygge, fri for tvang, diskriminering og vold (World Health Organization, 2006, s. 5). Dette utdypes av Jensen et al. (2016) som forklarer at den sunne seksuelle adferden skal være aldersadekvat, preget av utprøvende lek og moro, gjensidighet og samtykke.

Seksuell adferd og handlinger som ikke passer i situasjonen eller relasjonen betegnes som problematisk (Jensen et al., 2016). Den problematiske adferden betegnes også som grenseoverskridende og bør vekke årvåkenhet og bekymring. Eksempler på grenseoverskridende adferd kan være ukritisk deling av bilder og informasjon med seksualisert innhold, seksuelt aggressivt språk og mangel på respekt for andres kroppslige og seksuelle grenser (Øverli et al., 2018, s. 17). Skadelig seksuell adferd (SSA) definerer handlinger som er skadelige både for offer og utøver. SSA har ofte elementer av makt i seg. Offeret kan få fysiske og psykiske reaksjoner og utøveren tar ikke ansvar for handlingene. Videre er adferden ofte gjentakende og økende, ikke aldersadekvat, og som oftest planlagt og hemmeligholdt (Askeland et al., 2017, s. 27).

Straffeloven skiller mellom tre kategorier seksuallovbrudd. Seksuell omgang, seksuell handling og seksuelt krenkende eller uanstendig adferd (Søftestad, 2018, s. 2). Seksuell omgang innebærer bruk av vold og trusler for å få noen til å utføre en seksuell handling, eller for å skaffe seg selv seksuell omgang. Utnyttelse av personer som ikke klarer å motsette seg handlingen inngår i samme begrep. Alle seksuelle handlinger mot barn under 16 år regnes

som overgrep, selv om tvang ikke benyttes. Seksuelle handlinger inkluderer også seksuell krenkende adferd som blotting, seksuelle tilnærminger og oppfordring til seksualisert adferd (Askeland et al., 2017, s. 26).

De siste årene har det vært en betydelig økning i antall personer som er domfelt for seksuallovbrudd (Prop. 1 S (2019-2020), s. 96) og overgriperne er i all hovedsak menn og gutter (Søftestad & Andersen, 2014, s. 34). I oktober 2019 var det totalt 655 innsatte i fengsel som gjennomførte straff for seksuallovbrudd. Dette er en økning på nesten 50 prosent siden 2010. Totalt utgjorde innsatte domfelt for seksuallovbrudd 20 prosent av det totale antall innsatte i fengsel i 2019 (Kriminalomsorgen, 2020, s. 70).

I fagmiljøene er forskere enige om viktigheten av å fremheve at unge som begår seksuelle overgrep, ikke er en homogen gruppe med spesielle kjennetegn (Søftestad, 2018, s. 59). Det er stor variasjon i type overgrep, bakgrunnshistorie og personlige egenskaper. Undersøkelser viser at majoriteten av unge som har begått seksuelle overgrep, selv har vært utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep (Kruse, 2011, s. 5).

Jensen et al. (2016) forklarer videre at personer med SSA og som begår seksuelle overgrep, har mange av de samme likhetstrekkene som andre med alvorlige adferdsproblemer. Dette kan blant annet være sosiale problemer, familieproblemer, rusmisbruk, lav kognitiv fungering og utvikling av psykiske lidelser. Jensen et al. (2016) viser samtidig til en undersøkelse som fant ulikheter på noen områder. Disse ulikhetene ligner funnene til Kruse (2011) som forklarer at unge overgripere har en annen seksuell interesse, har selv blitt utsatt for overgrep, tidlig blitt eksponert for sex og pornografi og erfart seksuell vold i familien. I tråd med dette trekker Birkhaug et al. (2005, s. 987) frem studier av voksne overgripere som indikerer at mange hadde seksuell overgrepsadferd også i tidlig alder. Forskere har også beskrevet at majoriteten av unge som forgriper seg seksuelt, har vært utsatt for ulike traumatiske hendelser, og mange fylte kriteriene for PTSD-diagnose (Kruse, 2011).

Skillet mellom barn, unge og voksne, samt begrepet «unge voksne», defineres i litteraturen på ulike måter og med forskjellige aldersinndelinger. Rettslig er en person i Norge å regne som voksen ved fylte 18 år. I utarbeidelse av en nasjonal plan for tilrettelagt straffegjennomføring for unge i kriminalomsorgen, definerer kriminalomsorgsdirektoratet «unge» som personer mellom 18-23 år (Kriminalomsorgen, 2020, s. 44). I lys av denne innledende redegjørelsen, funn i litteraturen og egne erfaringer med unge lovbryttere, defineres «unge voksne» i denne oppgaven som gutter i aldersspennet 18-25 år.

3.2 Miljøarbeid, miljøarbeideren og miljøterapeuten.

I arbeidet med unge seksuallovbruddsdømte i fengsel har miljøarbeidet en sentral rolle. Miljøet innsatte soner i, er avgjørende for ansattes muligheter til å drive et godt rehabiliterende arbeid.

Miljøarbeid ses på som mer enn en metode å jobbe etter. I rapporten «Miljøarbeid i fengsel» foreslås miljøarbeidet å anses mer som en overordnet og strukturerende helhet, og som noe mer enn et tillegg til allerede eksisterende tiltak i fengsel (Drægebø et al., 2006, s. 16).

Begrepene miljøarbeid og miljøterapi brukes ofte om hverandre (Linde & Nordlund 2006, s. 23), men hva er egentlig forskjellen på miljøarbeid og miljøterapi?

Miljøarbeid brukes gjerne om den daglige oppfølgingen og tilretteleggingen av innsattes soningshverdag, mens miljøterapi har en mer målrettet behandlingsfunksjon (Linde & Nordlund, 2006). Det finnes likevel flere fellesnevne enn ulikheter. Eksempelvis er tilrettelegging av det sosiale og fysiske miljø, systematikk, målrettethet og koordinering vektlagt i så vel miljøarbeid og miljøterapi (Linde & Nordlund, 2006, s. 23).

Kriminalomsorgen definerer miljøarbeid i fengsel som:

«Daglige rutiner, aktiviteter, gjøremål og hendelser skal bevisst og konsekvent anvendes til læring av sosiale ferdigheter, problemløsning, mestring og utvikling av alternativer til uhensiktsmessige handlings- og reaksjonsmønstre» (Kriminalomsorgen, 2004, s. 20).

Historisk sett så har miljøterapibegrepet utviklet seg i takt med hvilke arbeidsoppgaver en miljøterapeut er blitt gitt. Dermed har også definisjonen av begrepet endret karakter. I dag definerer Helsedirektoratet miljøterapi på følgende måte:

Miljøterapi er et arbeid som utspiller seg i møter mellom mennesker, hvor både menneskenes styrke og muligheter, så vel som sårbarhet og avhengighet av hverandre, spiller seg ut. Miljøterapi tar utgangspunkt i pasientens ståsted og dennes ressurser, og miljøterapeuten benytter samspillet mellom bruker, seg selv, og de omkringliggende omgivelser på en rekke ulike arenaer både i og utenfor institusjonen. Å kunne fylle rollen som miljøterapeut forutsetter kunnskap om holdninger og verdier, og mulighetene for ulike tilnærminger er mange (Helsedirektoratet, 2017).

Det tydeligste skillet mellom miljøarbeideren og miljøterapeuten må ses i sammenheng med utdanningsnivå på de to profesjonene (Linde & Nordlund, 2006, s. 27). Miljøterapeuten har

som regel en bachelorgrad fra høyskole eller universitet, mens miljøarbeideren i hovedsak er fagutdannet fra videregående skole (Utdanning, 2020). Miljøterapeuten vil i større grad enn miljøarbeideren, kunne knytte miljøarbeidet opp mot teori og forskning. Dagens fengselsbetjentutdanning er en toårig høyskoleutdanning (KRUS, 2020). Hovedkravet for å kunne kalle seg terapeut vil således ikke være oppfylt.

Det må likevel nevnes at utdanningskravet om minimum bachelorgrad, i arbeidet som terapeut, kan fravikes da terapeutbegrepet ikke er en beskyttet tittel (Helsedirektoratet, 2020). I denne oppgaven vil fengselsbetjente i fengselsbetjentstilling anses som en miljøarbeider.

Tall fra februar 2020, viser følgende fordeling av fengselsbetjenter og miljøterapeuter som arbeider i avdeling i fengsel. Espen Michaelsen (Personlig kommunikasjon, 1. oktober 2020) som arbeider i Kriminalomsorgsdirektoratet sendte følgende tall pr. mail:

	Antall	Årsverk
Fengselsbetjent	2244	2185,9
Miljøterapeut	114	106,8

Som man ser er fengselsbetjente kraftig overrepresentert i miljøarbeidet i fengsel. Ville flere miljøterapeuter i fengsel, utviklet tilretteleggingen for unge seksuallovbruddsdømte i fengsel?

Mange hevder at det er det daglige miljøarbeidet som er det viktigste i arbeidet med ungdom. Det er gjennom samvær gode relasjoner skapes og trygghet til å drive et godt endringsarbeid utvikles (Halvorsen, 2006). Begrunnelser for dette, er at miljøarbeidet innbefatter hele grupper, i fengsel betyr dette ofte alle innsatte som er sammen i et fellesskap. I tillegg er miljøarbeidet noe som drives kontinuerlig. Dette gjør at miljøarbeiderne i samarbeid med de innsatte kan trene på læringssituasjoner som ligner på livet utenfor fengsel (Halvorsen, 2006, s. 13).

I et godt fungerende miljøarbeid legges det vekt på at ulike faggrupper skal klare å trekke i samme retning (Evensen, 2006, s. 259-260). Lauvås & Lauvås (2004, s. 41) viser til at mange bruker begrepet tverrfaglig samarbeid for å synliggjøre at det er flere yrkesgrupper representert i fengselsavdelingen, uten at man er opptatt av relasjonen mellom dem. Informasjonsdeling og gode strukturer trekkes frem som viktige elementer i godt miljøarbeid (Evensen, 2006; Halvorsen, 2006).

Drægebø et al. (2006, s. 27-28) vektlegger også samarbeid og tilbakevendende struktur i miljøarbeid. I tillegg anses troverdige relasjoner som en forutsetning for endring og utvikling hos mennesker. Dette støttes også av Tjersland et al. (2010), som mener at det er fullt mulig å få til sosial endring hos unge mennesker, men dette forutsetter også systematisk arbeid med relasjonen.

3.3 Traumer og traumebevisst omsorg

Traumebevisst omsorg (TBO) er en tilnærming som er utviklet av australske Howard Bath og som tar utgangspunkt i erkjennelsen av at traumeutsatte kan helbredes gjennom støtte og omsorg fra familie, venner og andre omsorgspersoner (Søftestad, 2018, s. 87). Jørgensen & Steinkopf (2013) mener at TBO er grunnpilarene som alt omsorgsarbeid og behandling bygger på, og en tilnærming som setter mindre søkelys på spesifikke metoder enn andre tilnærminger. Dette presiseres av Søftestad (2018, s. 87) som forklarer at denne omsorgsformen kan utøves på alle, uansett om de er traumatisert eller ikke. TBO har ingen negative skadevirkninger, krever ingen spesiell form for utdanning og kan utøves av alle som arbeider i en institusjon. TBO tar ikke hensyn til at noen yrkesgrupper kaller seg behandlere og andre ikke. Dette betyr at både fengselsbetjenter og miljøterapeuter kan bruke de samme traumebevisste prinsippene i tilnærmingen til den innsatte.

Det finnes ulike definisjoner på traumer i litteraturen (Nordanger & Braarud, 2017, s. 19). Ruppert (2019, s. 88) beskriver traumer som livserfaringer der konsekvensene har blitt så voldsomme at mennesker ikke klarer å bearbeide dem psykisk. Søftestad (2018, s. 87) definerer traume som skader oppstått i hjernen etter gjentatte negative opplevelser og disse nevralt skadene utvikler et spesifikt og automatisert reaksjonsmønster (Andersen, 2014, s. 56). For å reparere skadene er det behov for gjentatte gode opplevelser. Gode opplevelser utvikler nye nevralt forbindelser og kan føre til mer hensiktsmessige måter å reagere på (Søftestad, 2018, s. 88).

I dag brukes begrepet «den tre-delte hjernen» når en skal forstå hvordan hjernen organiserer og bearbeider erfaringer. I denne organiseringen, som illustrasjonen under viser, deles hjernen inn i «overlevelshjernen», «følelshjernen» og «tenkehjernen». Hjernen har en hierarkisk struktur der høyere nivåer av hjernen regulerer aktiviteter i nivåer under (Nordanger & Braarud, 2017, s. 55, 61).

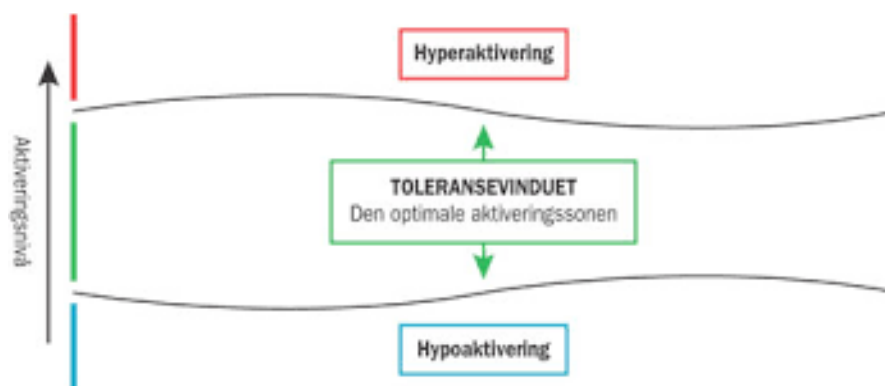
I overgangen mellom overlevelsesshjernen og følelshjernen sitter amygdala, også kalt hjernens «alarmsentral». Amygdalas funksjon er å registrere potensielle trusler i våre omgivelser (Søftestad, 2018, s. 80). Opplevde trusler blir lagret som minner, som igjen fører til at «alarmen» blir raskere trigget ved lignende opplevelser (Nordanger & Braarud, 2017, s. 59).

Følelshjernen består av en del som heter hippocampus. Denne delen er svært sentral for hukommelse og læring og hjelper oss å vurdere i hvor stor grad nye opplevelser ligner tidligere erfaringer (Nordanger & Braarud, 2017, s. 60). Lengst fremme mot pannen sitter prefrontal korteks som regnes som den mest moderne delen av menneskehjernen. Denne delen av tenkehjernen bidrar til å gi mening til opplevelser og er som regel ikke ferdig utviklet før i tyveårene (Søftestad, 2018, s. 80). Orbifrontal korteks, en annen del av korteks, har regulerende forbindelser til amygdala. Denne funksjonen fortolker mellommenneskelige signaler og kontrollerer impulser og emosjoner knyttet til sosiale situasjoner (Nordanger & Braarud, 2017, s. 56, 62).

Stress og påkjenninger er noe alle mennesker opplever i varierende grad. Vår opplevelse av velvære og gode relasjoner til andre mennesker er med på å regulere disse påkjenningene (Søftestad, 2018, s. 83). Toleransevinduet er sentralt i traumebevisst omsorg. Når en har det bra og er mentalt påkoblet sosialt, er man «aktivert» og befinner seg mentalt i aktiveringssonen som kalles toleransevinduet. Toleransevinduet definerer hva som tåles av egne følelser. I toleransevinduet er opplevelsen av kontroll og selvregulering mulig (Hagen, 2018, s. 32). I sammenheng med dette forklarer Nordanger & Braarud (2017, s. 150) at alle

mennesker best tilegner seg nye kunnskaper og ferdigheter når en er optimalt aktivert og «til stede» i sitt toleransevindu.

Økende stressnivå og sterke følelser øker aktiveringen og fører til bevegelse ut av toleransevinduet. Dette kalles hyperaktivering eller hypoaktivering. Kjentegn hos personer som er hyperaktivert er blant annet uro, aggresjon, utagering, impulsivitet og «tankekjør» (Søftestad, 2018, s. 83). Motsatt kan følelsen av avmakt og hjelpeløshet føre til underaktivering eller hypoaktivering. Her er nedstemthet, nummenhet, tomhet og handlingslammelse noen av de vanligste kjennetegnene (Nordanger & Braarud, 2017, s. 88).

Forståelse og holdninger er sentrale prinsipper i TBO og den kompliserte adferden tolkes som et smerteuttrykk. Forståelsen tar utgangspunkt i at det alltid ligger følelser bak handlinger, og det er disse følelsene som skal møtes (Jørgensen & Steinkopf, 2013). I forlengelsen av dette forklarer (Hagen, 2016, s. 28) at traumebevisst omsorg skiller seg fra vanlig god omsorg, ved at det tas hensyn til tidligere opplevelser og relasjonserfaringer.

TBO bygger på de tre grunnpilarene «trygghet», «relasjon» og «følelsesregulering». Disse pilarene sier noe om hvordan hjelperne skal forholde seg til den traumeutsatte slik at positiv endring kan oppnås. Disse hovedoppgavene til omsorgspersonene krever at det settes søkelys på valg av strategier og ferdigheter (Søftestad, 2018, s. 88).

Trygghet er den viktigste grunnpilaren i TBO og det viktigste arbeidsområdet for omsorgspersonene (Jørgensen & Steinkopf, 2013). Uten trygghet lykkes ikke omsorgsarbeiderne i den traumebevisste omsorgen. Trygghet innebærer å leve i rolige omgivelser som beskytter, men for den traumeutsatte er verden grunnleggende utrygg (Søftestad, 2018, s. 89). Trygghet er en forutsetning for utvikling og uten trygghet klarer ikke

disse personene å redusere sin «alarmberedskap». Det vil si at hjernen ikke klarer å skille det trygge fra det farlige og «overlevelsesshjernen vil overstyre «tenkehjernen» (Nordanger & Braarud, 2017, s. 150).

Relasjon, trygghet og omsorg må ses i sammenheng og Skårderud (2018, s. 90) forklarer at omsorg alltid er relasjonell. Relasjoner og tilknytning til andre mennesker i utviklingsårene former våre emosjonelle og sosiale funksjoner og negative relasjonserfaringer kan føre til mistillit til andre og frykt for nærhet (Søftestad, 2018, s. 90). Dette støttes av Jørgensen & Steinkopf (2013) som forklarer at i relasjonsbegrepet er tilknytning sentralt og traumeutsatte har ofte lært å koble andre voksne med vonde følelser.

Etablering av gode og trygge relasjoner kan bidra til nye positive relasjonserfaringer og gir en opplevelse av tilhørighet. Trygge relasjoner øker også evnen til å tåle egne følelser og gir økt mestringsfølelse (Nordanger & Braarud, 2017, s. 150). Videre forklarer Søftestad (2018, s. 91) at disse relasjonserfaringene best utvikles i normale settinger sammen med en kombinasjon av jevnaldrende og trygge voksne.

Følelsene er vårt viktigste signalsystem og følelsesregulering er svært viktig for å kunne fungere godt i eget liv og i samspill med andre. Reguleringen krever imidlertid evnen til å kunne identifisere og kjenne igjen følelser, noe som for mange traumeutsatte er svært vanskelig (Andersen, 2014, s. 61). I forlengelsen av dette utdyper Jørgensen & Steinkopf (2013) at følelsesregulering er en lært, ikke medfødt evne. Mennesker lærer i barneårene at emosjonelle reaksjoner er naturlige og ikke farlige i seg selv. Følelsene har et navn og kan kjennes igjen og omsorgspersonene hjelper til med å sammenligne og sette ord på følelsene. Personer som har opplevd gjentatte traumer i tidlig alder har ikke utviklet denne forståelsen, og har liten mulighet til å regulere egne følelser. Videre forklarer (Søftestad, 2018, s. 91) at når den traumeutsatte ikke har opplevd den nødvendige reguleringsstøtten, utvikles alternative mestringsstrategier. Noen strategier kan være positive og bidra til registrering av faresignaler og selvstendighet. Motsatt kan de negative strategiene uttrykkes gjennom spiseforstyrrelser, selvskading, rusmisbruk, kriminalitet og seksuell grenseoverskridende adferd (Søftestad, 2018, s. 91). I sammenheng med de negative strategiene viser (Andersen, 2014, s. 62) til forskning som konkluderer med at det stadig er større belegg for å si at manglende følelsesregulering og følelsesintegrering er en kilde til de fleste psykiske lidelser.

3.4 Den profesjonelle relasjonen

Der hvor mennesker omgås, knyttes relasjoner. Nordahl (2002) beskriver relasjonsbegrepet på følgende måte:

«Med relasjoner menes hva slags innstilling eller oppfatning du har av andre mennesker; i dette ligger implisitt også hva andre mennesker betyr for deg» (s. 112).

Relasjoner er altså samspillet mennesker har med hverandre. Amble & Johansen (2016) beskriver relasjon som en følelsesmessig forbindelse mellom to mennesker som påvirkes av hverandre. Ansvar for relasjonen er ikke nødvendigvis likeverdig. I den profesjonelle relasjonen, vil det alltid være yrkesutøveren som har hovedansvaret for at relasjonen skal fungere godt (s. 31).

Det å være profesjonell forbindes ofte med å ha kompetanse på et bestemt område. Det sier noe om våre handlingers kvalitet, skriver Greta Marie Skau i «Gode fagfolk vokser» (2011, s. 43). Man kan tenke at det å være profesjonell er det samme som å være upersonlig. Å være personlig er noe du er hjemme, og kan oppfattes som truende for profesjonaliteten. Skau (2011, s. 43-44) sier at det absolutt ikke er en motsetning i å være personlig og samtidig profesjonell når man jobber med levende mennesker. Røkenes & Hanssen (2006) kaller dette for den personlige profesjonalitet.

Skillet mellom det å være personlig og det å være privat er ifølge Skaug (2011, s. 44-45) viktig i den profesjonelle relasjonen. Det er den profesjonelle som har et personlig ansvar for at egen praksis ikke blir for «privat» og dermed forstyrrer yrkesutøvelsen. Kriminalomsorgens tjenesteinstruks 3 beskriver dette forholdet på følgende måte:

Ansatte må ikke sette seg selv i et slikt forhold til en innsatt/domfelt at det kan påvirke den ansattes uavhengighet og gjøre det vanskelig for ham/henne å opprettholde sikkerheten. Ansatte må informere om sine private relasjoner med tidligere innsatte/domfelte, eller nye innsatte/domfelte, dersom det er kjent at personen er tidligere innsatt/domfelt, og det ikke må anses som åpenbart unødvendig. (Kriminalomsorgsdirektoratet, 2020).

«Ingen får tillit til en perfekt profesjonell maske», skriver Skau (2011, s. 46). I arbeidet med å knytte gode relasjoner må en gi av seg selv som person. Dette innebærer at man også tar med seg elementer fra sitt eget private liv hevder Lorentzen (2011, s. 25). Videre understreker

Lorentzen at det nesten vil være umulig å legge vekk det personlige, hvis den gode relasjonen skal etableres.

Aamodt (2019, s 56) tar til orde for at det er mer enn bare ord som skal til for å utvikle gode relasjoner. Det å vise at man bryr seg vektlegges sterkt i alt relasjonsarbeid. Filosofen Martin Buber framholder betydningen av å være ekte i forholdet (Buber i Aamodt, 2019, s. 31).

Aamodt (2019, s. 57) beskriver videre at forholdet mellom det verbale og det følelsesmessige er av avgjørende betydning for styrken relasjonen får. Også i fengselsforskningen blir relasjonen mellom ansatte og domfelte trukket frem som avgjørende for endring av adferd (Giertsen & Rua, 2014; Revold, 2015).

Furuholmen & Andresen (2003, s. 234) skriver at tilstedeværelse mellom hjelper og bruker er en forutsetning for effekt av teori og metode. Det å våge å la seg berøre som profesjonelle personer gir relasjonen troverdighet. Psykoterapiforskning viser at relasjonelle faktorer er viktigere enn metoden som benyttes (Røkenes & Hansen, 2006, s. 19-20).

Maktforholdet mellom fengselsbetjenter og innsatte trenger i denne sammenheng en ytterligere redegjørelse. Fengsel som kontekst preges av makt, disiplinering og tvang (Goffman, 1967). Ifølge Rhodes (2001) og Feldman (1991) er relasjonen mellom fengselsbetjent og innsatt den aller viktigste i et fengsel. På den ene siden skal fengselsbetjentene sørge for at innsatte gjennomfører sin straff, samtidig skal fengselsbetjenten hjelpe den innsatte til et lovlydig liv. Denne dobbeltrollen hevder Mathisen (2007) er uforenelig med det rehabiliterende arbeidet i fengsel. Dette støttes også av Hammerlin (2004, s. 723) som hevder at et menneske ikke kan rehabiliteres i fengsel, men at det er mulig å starte en motivasjons- eller rehabiliteringsprosess. Hammerlin påpeker videre at rehabilitering kun kan oppnås gjennom integrering i samfunnet.

Walderhaug (2019) er mer åpen for at endring kan skje i fengsel, til tross for skjevheter i makten mellom ansatt og innsatt. Nøkkelen til å lykkes med å motivere den innsatte til å endre seg og respektere den innsatte som en selvstendig aktør i eget liv, ligger derfor i fengselsbetjentens kritiske selvrefleksjon over dobbeltrollen vi befinner oss i (s. 274).

Hjellnes (2006) beskriver strategier fengselsbetjenter benytter seg av for å danne allianser med innsatte. En vanlig strategi er å legge kontroll- og sikkerhetsbegrepet over på fengselsystemet. Gjennom å synliggjøre at det er systemet man jobber i som er årsaken til at fengselsbetjenten må kontrollere innsatte, vil man lettere kunne vise hvem man er og dermed kunne skape en god relasjon basert på tillit og likeverd (Hjellnes, 2006, s. 122). Ifølge

Ugelvik (2011, s. 209) benytter også innsatte tilpasningsstrategier for å tilpasse seg fengselssystemet. Dette gjøres for å skape en motmakt til en veldig regulert organisasjon. På denne måten tar den innsatte tilbake noe av makta i sitt eget liv hevder Ugelvik. Denne motmakten kan skape tydelige utfordringer i endringsarbeidet.

Ved å belyse utfordringer knyttet til maktbegrepet i arbeidet som fengselsbetjent, samtidig som man anerkjenner at fengselsbetjenten spiller en sentral rolle i en innsatts endringsprosess, må tillit og ekthet trekkes frem. Ifølge Aamodt (2019, s. 26) innebærer det å vise tillit å gi fra seg makt, slippe kontrollen og ta risiko. Gjennom å gi den innsatte tillit og vise gjennom handling at man bryr seg om den innsatte, vil relasjonen gå over til å bli ekte (Røkenes & Hansen, 2006).

En historie som beskriver hvor avgjørende ekthet og handling kan være for relasjonen er følgende:

En ung seksuallovbruddsdømt soner sin første dom. Fengselsbetjenten som tok gutten imot, hjalp han med å lage en «dekkhistorie», slik at andre innsatte ikke skulle finne ut av hva han var dømt for. Gutten fortalte betjenten at han slet med angst og at han bare ville sone ferdig på cellen sin. Videre fortalte gutten at han var redd for å få juling av andre innsatte. Fengselsbetjenten forsøkte å berolige han med at ansatte var tilstede for å passe på. Likevel valgte gutten å isolere seg på cella. Det gikk 14 dager og fortsatt hadde ikke gutten vært ute av cella. Fengselsbetjentene og miljøterapeutene ved avdelingen ble mer og mer bekymret og snakket daglig med han uten å få han ut av cellen.

En dag kom vendepunktet. Betjenten som tok han imot gikk på nytt inn på cella for å forsøke å motivere gutten til å bli med ut i fellesskapet. Fengselsbetjentens arbeidsdag var slutt, men betjenten valgte fortsatt å bli værende og snakke med gutten. Gutten spurte om ikke betjenten skulle dra hjem snart. Betjenten ble sittende i en time til, før han takket for praten og fortalte at han kom på jobb neste dag, og at de kunne fortsette samtalen da. Dagen etter sto den unge seksuallovbruddsdømte klar for å være med fengselsbetjenten ut i avdeling.

Sett i lys av ovenstående forskning, hvor ekthet og det å bry seg vektlegges, kan guttens utgang fra cella lettere forstås. Ved å velge å bli værende på arbeid selv om arbeidsdagen var over, viste fengselsbetjenten at han brydde seg om den innsatte. Relasjonen ble med det mer ekte og troverdig.

I samtalene med den innsatte i ettertid spurte betjenten om hvorfor han valgte å komme ut av cella til tross for at han var redd for andre innsatte. Gutten fortalte da betjenten at det var særlig en ting som var avgjørende for valget hans. At det var den samme betjenten som også var der neste dag, var en viktig årsak til at han våget seg ut. Gutten fortalte at det hadde vært mange forskjellige fengselsbetjenter innom cella hans for å forsøke å få han ut, men at det aldri hadde vært samme betjent flere dager på rad. Det å skape en tilknytning i relasjonen, handler nettopp om behovet for å søke kontakt med mennesker og knytte seg nært til få personer hevder Kvello (2010). Ifølge Revold (2015) har mange innsatte relasjonsskader og bruker ekstra tid på å opparbeide tillit til nye mennesker. I lys av denne kunnskapen kan guttens valg forstås bedre.

Det er gjennom kommunikasjon relasjoner oppstår og etableres. Eide & Eide (2019) definerer kommunikasjon som: «Utveksling av verbale og nonverbale tegn og signaler mellom to eller flere personer» (s. 17).

Kommunikasjon er dermed mer enn bare ord. Det skilles gjerne, slik Eide & Eide (2019) gjør, mellom verbal- og non-verbal kommunikasjon. Den verbale kommunikasjonen, handler om å stille spørsmål og oppmuntre den innsatte til å snakke. Den non-verbale kommunikasjon derimot, er alt en person foretar seg utover det å bruke språket. Kroppsspråk, stemmeleie og blikkontakt er alle måter å kommunisere på uten bruk av ord understreker Eide & Eide (2019, s. 136). Ifølge Johannesen et al. (2007 s. 81) er den non-verbale kommunikasjonen viktigere enn ordene som benyttes.

Selv om faglitteraturen ofte skiller mellom verbal og non-verbal kommunikasjon, hevder Jones & LeBaron at det er viktig å presisere at man ikke kan forstå disse to som helt atskilte fra hverandre (2002). I de fleste muntlige budskap gjøres det bruk av både verbal- og nonverbal kommunikasjon samtidig. I mange tilfeller er de verbale og de nonverbale tegnene kongruente, som vil si at de er i samsvar med hverandre. I de situasjoner hvor ordene vi bruker ikke er kongruente med det non-verbale står en i fare for å svekke relasjonen (Eide & Eide, 2019, s. 137-138; Jensen & Ulleberg, 2019, s. 126).

3.5 Kognitiv tilnærming i miljøarbeid

Begrepet kognisjon som betyr oppfatning eller tenkning, brukes om all mental informasjonsbehandling (Berge & Repål, 2020, s. 21; Hoffart & Langkaas, 2013, s. 753). Kognisjon er altså, hjernens bearbeiding av informasjon, både den bevisste og den ubevisste.

Dersom en tenker etter, vil man mest sannsynlig erkjenne at en stadig har indre samtaler med seg selv. Det tenkes over ting som har skjedd, og over ting man kanskje tenker at kommer til å skje. Dette gjør mennesker hele tiden. Alle mennesker har en slags indre samtale med seg selv. Dette er tankene våre. Hva man tenker om en hendelse, påvirker følelsene våre, som igjen resulterer i en handling (Berge & Repål, 2020, s. 21-25).

Som nevnt tidligere viser undersøkelser at ungdom som har begått seksuelle overgrep ofte har vokst opp med familieproblemer, omfattende omsorgssvikt, mishandling, vold og seksuelt misbruk (Kruse, 2011, s 5; Vold & Skjærstad, 2017, s. 20-23). Disse funnene er med på å forsterke forståelsen av hvorfor seksuallovbruddsdømte utvikler mangler når det gjelder kognitiv forståelse, og dermed produserer flere negative tankemønstre enn jevnaldrende (Pervan & Hunter, 2007)

Våre tidligere erfaringer er med på å farge hvordan mennesker tenker. For å bryte med negative tankemønstre må nye etableres. Dette gjøres ifølge Martinsen et al. (2016, s. 35) ved å tenke annerledes, og ved å gjøre annerledes i sitt liv. For å handle annerledes, må tankene og følelsene tilknyttet situasjonen endres (Berge & Repål, 2020, s. 24). Den kognitive tilnærmingen dreier seg nettopp å bli bevisst negative tanker og jobbe mot å endre dem. (Berge & Repål, 2020).

Ifølge Pervan & Hunter (2007, s. 77) finnes det klare sammenhenger mellom det å begå seksuallovbrudd og kognitive feiloppfatninger. Med kognitive feiloppfatninger menes først og fremst den seksuallovbruddsdømtes evne til å forstå og sette seg inn i offerets oppfattelse av aktuell situasjon. Dette støttes også av Kruse (2011, s. 10). Kognitive feiloppfatninger knyttet til hvordan den seksuallovbruddsdømte ser på seg selv er også vanlig. Olsen & Revang, (2019, s. 33) har i tillegg påpekt at andre kognitive utfordringer, spesifikt knyttet til unge seksuallovbruddsdømte er overføring av skyld. Olsen & Revang understreker at ungdom som har begått seksuallovbrudd, i større grad enn ungdom som ikke har begått seksuelle overgrep, flytter skylden over på offeret. Dette ses på som tydelige tegn på kognitiv feiltolkning hos den unge seksuallovbruddsdømte.

Kognitiv terapi, er en helhetlig måte å møte mennesker på (Berge & Repål, 2020, s. 18). Tanken bak utviklingen av terapiformen var at problematiske følelser og adferd skyldes irrasjonell tenking (Martinsen et al, 2020).

Kognitiv terapi er en metode som benyttes i både traumebevisst omsorg og i miljøarbeid (Amble & Johansen, 2019; Fagermoen et al., 2017). Ved å anerkjenne at våre handlinger er nært forbundet med våre tanker og følelser, vil den kognitive terapien være en viktig metode for endring av menneskers irrasjonelle handlinger.

Ved å legge inn den seksuallovbruddsdømtes tanker, følelser, kroppslige reaksjoner og handlinger inn i den kognitive terapiens teoretiske ramme, vil en lettere kunne jobbe med alternativer til forvrengte og negative tankemønstre hos den seksuallovbruddsdømte. Den kognitive teorien synliggjør hvordan tanker, følelser og kroppslige reaksjoner er med på å styre handlingene våre (Berge & Repål, 2020, s. 24-25). For å endre på et uhensiktsmessig handlingsmønster, må man jobbe med å endre hvordan en tenker om den gitte situasjonen.

I den kognitive terapien står brukervedvirkning sentralt (Martinsen et al., 2020, s. 35). Ved å trene på å kjenne igjen uhensiktsmessige tankemønstre, og ved å trene på situasjoner som fremkaller negative tanker, vil evnen til å tenke annerledes i samme situasjon styrkes (Berge & Repål, 2020, s. 61). Denne prosessen krever struktur og langsiktighet.

Som et forsøk på å trekke ut det beste fra miljøarbeidet og miljøterapien, har kognitiv miljøterapi og kognitivt miljøarbeid fått en betydningsfull rolle i dagens endringsarbeid i institusjoner (Repål, 2016).

Ifølge Repål (2016, s. 12) handler kognitiv miljøterapi om å anvende arbeidsmetoder fra en kognitiv behandlingsmodell i samspillet med beboere. Forskjellen fra den tradisjonelle kognitive terapien er at terapien nå skjer i miljøet beboeren befinner seg i. På denne måten anerkjennes viktigheten av miljøet som påvirkningsarena, samtidig så tas brukervedvirkningen enda tydeligere inn i arbeidet. Ved å benytte seg av miljøet som endringsarena, får en i enda større grad anledning til å arbeide med konkrete situasjoner hvor forvrengte tankemønstre kommer til syne. Brukervedvirkning i form av rollespill og øvelser er ifølge Repål (2016) mer anvendbare hvis en kan trene i et miljø fremfor på et kontor.

Kognitivt miljøarbeid består av mange av de samme elementene som kognitiv miljøterapi, men har ikke samme bevissthet rundt metodebruken. Miljøarbeideren kan ifølge Repål (2016) og Halvorsen (2010) arbeide med mange av de samme kognitive tilnærmingene som

miljøterapeuten, men den overordnede forståelsen for hvorfor tilnærmingen benyttes er mangelfull.

3.6 Good Lives-modellen

The Good Lives Model ble utviklet i 2002 av Tony Ward og hans forskerstab og modellen brukes i et bredt utvalg av internasjonale behandlingstilnærminger (Andersen, 2014, s. 109). Good lives-modellen (GLM) regnes som et rammeverk for rehabilitering og skal oppmuntre og sette mennesker i stand til å leve tilfredsstillende, sunne og sosialt ansvarlige liv, som er til det beste for dem selv og samfunnet (Purvis et al., 2011, s. 6). Videre blir modellen fremhevet i møtet med og behandlingen av seksuallovbruddsdømte, og det er grunn til å tro at modellen har potensial til å redusere tilbakefall (Høiland, 2018).

GLM som metode er rammeverket i flere av de eksisterende og nye tilbudene som utvikles i møtet med seksuallovbrudd og den seksuallovbruddsdømte i kriminalomsorgen. Tilbudene skal bidra til utvikling av sunn seksuell adferd og GLM som metode kan benyttes av både fengselsbetjenter og miljøterapeuter i samtaler med den domfelte.

Forskere bak modellen forstår kriminelle handlinger som uhensiktsmessige måter å dekke menneskelige behov. GLM tar utgangspunkt i at alle mennesker er selvstendige, målrettede og handlende individer med de samme grunnleggende behov. Alle har friheten til å formulere egne mål, ta selvstendige valg, lage planer og gjennomføre planene. Bruken av GLM i endringsarbeidet fokuserer på å utstyre lovbryteren med kunnskaper, ferdigheter, muligheter og ressurser som er nødvendige for å tilfredsstille egne grunnleggende behov uten at dette skader andre mennesker (Høiland, 2018; Purvis et al., 2011, s. 6-7). Selv om GLM allerede har mye til felles med andre tilnærminger og metoder, vektlegger GLM inkludering av positive mål, fremfor utelukkende å stoppe negativ adferd (Andersen, 2014, s. 109). GLM legger til grunn at selvstendighet, tilhørighet, kunnskap, mestring, indre ro, glede og helse er primære goder for alle mennesker og godene spiller en viktig rolle for å skape balanse i livet. (Høiland, 2018; Purvis et al., 2011, s. 7).

4.0 Drøfting

4.1 Trygghet i fengsel

Alle mennesker trenger trygghet for å kunne fungere i et samfunn. Mellin-Olsen & Hydle, 2019, s. 201) forklarer at trygghet betyr å bli møtt på de grunnleggende menneskelige behovene. I tillegg til grunnleggende fysiologiske behov, er nærhet og fellesskap med andre vesentlig for opplevelsen av trygghet. Hvordan blir tryggheten ivaretatt for unge seksuallovbruddsdømte som møter til soning? Seksuallovbrudd og seksuelle overgrep fordømmes av samfunnet og personer som begår seksuelle overgrep blir ofte stemplet som «monstre» og «pedofile» (Søftestad, 2018, s. 59). Videre forklarer Andersen (2014, s. 102) at det er etisk utfordrende å identifisere unge mennesker som overgripere. Ingen er overgripere, men noen begår overgrep. Når holdningen eller handlingen definerer mennesket, er det lett å bli stemplet som avviker av samfunnet (Olsen et al., 2018, s. 139). Begrepene avvik og stigma henger sammen, og det er få lovbrudd som skaper større stigma enn seksuallovbrudd (Farmer et al., 2016, 1767). Olsen et al. (2018, s. 140) beskriver stigma som uønskede reaksjoner fra omgivelsene som kan medføre følelse av mindreverdighet og moralsk utilstrekkelighet og denne følelsen kan ifølge Farstad (2016, s. 33) betegnes som skam.

Mange innsatt kjenner på skamfølelsen når de møter til soning. Et beskrivende eksempel er første møtet med den unge seksuallovbruddsdømte. Han møter selv til soning og er i fengsel for første gang. Ved innsettelse ser gutten blek ut, skjelver og tør ikke møte blikket til fengselsbetjenten. I første møte forteller mange fengselsansatte at de kan merke redselen hos den innsatte og usikkerheten på hvordan hverdagen vil bli i fengselet.

På den ene side har alle innsatte krav på den samme tryggheten under soning uavhengig av hva de er dømt for. Samtidig soner seksuallovbruddsdømte med en tilleggsbelastning i form av stigmatisering og lav plassering i «fangehierarkiet» (Blagden et al., 2016, s. 372). Studier viser også til at seksuallovbruddsdømte er spesielt utsatt for trusler og vold under soning (Sandbukt, 2019). Hva krever dette av fengselsbetjentene og miljøterapeutene i det trygghetsskapende arbeidet? Søftestad (2018, s. 88) påpeker at for å oppnå trygghet i miljøet må omsorgspersonene være bevisste sine valg av tilnærminger og strategier, og presiserer at trygghet innebærer å leve i rolige omgivelser som beskytter.

Det blir besluttet at miljøpersonalet skal gi den unge gutten ekstra oppmerksomhet de neste dagene i fengselet. Dette er i tråd med Thommessen & Neumann (2019, s. 9) sine argumenter for den individuelle tilretteleggingens betydning for trygghet. Tilretteleggingen forklares

videre som bevissthet på hvordan rammer, rutiner og konsekvenser etableres og brukes. Til tross for tett oppfølging og god tilrettelegging, kan likevel seksuallovbruddsdømte oppleve uønskede og fordømmende kommentarer fra andre innsatte i fengselet. Dette kan forsterke stigmaet og skamfølelsen. Farstad (2016, s. 33) forklarer at skam som oftest er en akutt følelse med kort virkningstid. Samtidig kan skamfølelsen oppleves enda dypere dersom andre mennesker bidrar til å opprettholde skammen gjennom håning og latterliggjøring. Thommesen & Neumann (2019, s. 89) påpeker at dette igjen kan skape utfordringer i relasjonen til andre mennesker.

Argumentasjonen her er at menneskelig kontakt fremheves som vesentlig for opplevelsen av trygghet. På den annen side tydeliggjøres utfordringene i sammenheng med stigmaet og skammen som kan resultere i tilbaketrekning fra omgivelsene. Thommesen & Neumann, (2019, s. 89) understreker at dette er uheldig all den tid samvær med andre skaper gode relasjoner og det er sammen med andre i trygge omgivelser utvikling oppstår.

4.2. Den profesjonelle relasjonens betydning i møtet med seksuallovbruddsdømte

I arbeidet med seksuallovbruddsdømte, vil relasjonene som etableres, påvirke arbeidet fengselsbetjenten og miljøterapeuten gjør med den innsatte. Profesjonaliteten i yrkesutøvelsen vil i denne sammenheng være avgjørende for å skape gode relasjoner, slik at metodene som benyttes blir virkningsfulle.

Larsen (2006, s. 100) påpeker at endring hos mennesker krever personlig engasjement i de menneskene man arbeider med. Fengselsbetjenten skal bry seg hevder han. Faren med dette er ifølge Larsen at grensen mot det private kan bli utydelig og faren for å ta fra innsatte retten til å styre i sitt eget liv, kan øke. Ved å bry seg knyttes bånd mellom fengselsbetjenten og den domfelte. En utfordring knyttet til dette, er at denne relasjonen kun skal eksistere i en begrenset tidsperiode og kan derfor aldri erstatte den domfeltes private relasjoner.

I fengsel er det meste regulert i form av lover og regler. Samtidig som innsatte opplever begrensningene som et frustrasjonsmoment, vises det på den andre siden til at rammene er med på å skape forutsigbarhet i innsattes hverdag (Jacobsen, 2018, s. 63). Forutsigbarhet er ifølge Aamodt (2019) en nøkkelfaktor for å utvikle gode relasjoner.

Hvordan skape forutsigbarhet i relasjonen mellom ansatt og innsatt? Å snakke med den seksuallovbruddsdømte om fengselsbetjentens og miljøterapeutens profesjonelle rolle i

relasjonen, og samtidig forberede han på at denne er tidsbestemt synes svært sentralt i arbeidet. På denne måten blir forutsigbarheten ivaretatt, samtidig kan denne tidsbestemtheten i relasjonen være en hindring i etableringen av et samarbeid med den innsatte. Å involvere andre private relasjoner i endringsarbeidet kan derfor være et godt alternativ.

Støttepersonordningen er ifølge Henriksen (2013) mye benyttet når barnevernsbarn blir 18 år og skal fases ut fra institusjonen. Kanskje burde kriminalomsorgen se på muligheter til å benytte seg av tilsvarende ordninger. Henriksen (2013, s. 256) påpeker at en støtteperson skal oppleves trygg, samtidig som han bør ha kjennskap til de personlige behovene den unge har. Å snakke om seksualitet med en støtteperson krever høy grad av trygghet mellom relasjonene. Hvilke personlige egenskaper støttepersonen har, vil derfor være mer avgjørende enn hvem som er det. Storø (2018) påpeker at støttepersonen kan være hvem som helst så lenge tryggheten i relasjonen er etablert. Videre påpeker Storø at ønsket og evnen til å hjelpe bør være tilstede hos støttepersonen.

Som fagperson kan fengselsbetjenten og miljøterapeuten legge til rette for møter mellom den seksuallovbruddsdømte og støttepersoner. Videre, ved å involvere støttepersoner i det direkte arbeidet mot en sunnere seksualitet, kan arbeidet inne i fengsel videreføres også etter løslatelse. For å klare å gjennomføre et slikt tiltak, er det noen utfordringer som bør belyses. For det første er det viktig at det velges en støtteperson som er ønsket av den domfelte, og som samtidig er villig til å forplikte seg til å følge opp den seksuallovbruddsdømte etter soning. I tillegg bør det legges til rette for jevnlig møter mellom den seksuallovbruddsdømte, støttepersonen og fengselsbetjenten under soningen. Dette for å sikre at støttepersonen får tilført kunnskap om hvordan den seksuallovbruddsdømte bør følges opp.

I arbeidet med seksuallovbruddsdømte kan man komme i situasjoner hvor det kjennes på følelser og tanker som kan være hindringer i etableringen av den gode relasjonen. Tanker som gjør noe med viljen og lysten hos fengselsbetjenten og miljøterapeuten til å hjelpe den domfelte. I arbeidet som fengselsbetjent eller miljøterapeut, bør man være bevisst negative påvirkninger rundt seg. Innsattes og samfunnets holdninger til seksuallovbruddsdømte, kan være med på å farge ansattes tanker og følelser tilknyttet arbeidet man gjør.

Bevissthet omkring makten fengselsbetjentene har i form av kontrolltiltak, og vurderinger av fremstillinger, permisjoner og løslatelser for den seksuallovbruddsdømte, må fremheves. Kanskje vil den seksuallovbruddsdømte vegre seg mot å fortelle om sine personlige utfordringer, da frykten for at dette kan brukes mot han blir for stor. Gjennom en bevissthet rundt utfordringer knyttet til skjevhetene i maktforholdet, kan fengselsbetjenten jobbe mot en

mer likeverdig relasjon. Det må likevel nevnes at maktbalansen mellom fengselsbetjent og seksuallovbruddsdømt er så stor, at det synes umulig å utjevne denne fullt ut.

Kan det kreves at fengselsbetjenten og miljøterapeuten skal jobbe med seksuallovbruddsdømtes kriminalitet? Vil det gjøres en god jobb dersom profesjonaliteten utfordres? Utfordringene knyttet til arbeidet med seksuallovbruddsdømte er kompleks og krever ytterligere nyansering.

Seksuallovbruddsdømte gjør noe med oss hevder Sandbukt (2019) i sin studie av 8 domfelte for seksuallovbrudd. Sandbukt poengterer i studien at seksuallovbruddsdømte hadde opplevd stigmatisering og stempling både fra innsatte og ansatte. Den dømtes seksuallovbrudd vil følgelig kunne påvirke relasjonen fengselsbetjenten får med den innsatte. Mange fengselsbetjenter er foreldre og knytter den domfeltes handlinger opp mot egne barn eller familie. Tanker om at ens nærmeste er potensielle ofre i et seksuallovbrudd kan skape avstand som hindrer etablering av den gode relasjonen.

Det er her vår evne til å være profesjonelle i yrkesutførelsen kommer inn. Evnen til å opptre profesjonelt i arbeidet i fengsel, må ses i sammenheng med kunnskapen den enkelte fengselsbetjent eller miljøterapeut har om de seksuallovbruddsdømte. Myter som at seksuallovbruddsdømte er syke og ikke i stand til å endre seg bør avkreftes. I tillegg burde ny kunnskap tilføres. Med profesjonalitet følger også krav om at praksis følger forskningsbasert kunnskap hevder Nymo (2006, s. 100). Kravet om at fengselsbetjenten og miljøterapeuten skal være profesjonelle medfører derfor et ansvar om kunnskap om målgruppen. Kunnskap om hvem den seksuallovbruddsdømte er, kan igjen påvirke evnen til å skape trygghet, etablere relasjon og drive endring fremover hos den seksuallovbruddsdømte.

Et eksempel som beskriver utfordringer knyttet til det å være profesjonell i yrkesutførelsen er fengselsbetjenten som hjalp den unge gutten med å lage en «dekkhistorie» slik at andre innsatte ikke skulle finne ut at han var dømt for seksuallovbrudd. Hvilke profesjonelle utfordringer er knyttet til dette?

En åpenbar grunn til at fengselsbetjenten hjalp den seksuallovbruddsdømte med å lage «dekkhistorie», var å gi gutten trygghet slik at han ikke skulle bli utsatt for vold og trusler i fengsel. Blagden et al. (2016) og Sandbukt (2019) skriver om en soningshverdag hvor vold og trusler mot seksuallovbruddsdømte er vanlig. Ved å hjelpe gutten, viser fengselsbetjenten at han bryr seg om han. Å gi omsorg til relasjonen er ifølge (Aamodt, 2019, s. 179; Leraand, 2018, s. 65) et vesentlig element i arbeidet mot den gode relasjonen.

Sandbukt (2019, s. 50) påpeker likevel at det er noe problematisk ved å være ansatt og hjelpe seksuallovbruddsdømte med å lage «dekkhistorier». Sandbukt poengterer at man ved å oppfordre seksuallovbruddsdømte til å lyve så sier man implisitt at handlingene som er begått, er så forferdelige at andre mennesker vil finne det umulig å akseptere. Dette er ifølge Sandbukt med på å forsterke et allerede negativt selvbilde hos den seksuallovbruddsdømte. På den ene siden hjelper ansatte seksuallovbruddsdømte slik at de skal unngå vold og trusler i fengsel. Samtidig så er fengselsbetjenten med på å opprettholde en stigmatisering av gruppen som plasserer de nederst i fangehierarkiet. Dette kan igjen føre til at et negativt selvbilde ytterligere forsterkes.

Finnes det egentlig en måte å håndtere dette på, uten at fengselsbetjenten må tilføre mer stigma ved å hjelpe den seksuallovbruddsdømte til å lyve om dommen sin? I mange fengsler stilles det krav om å vise domspapirer for å bli godtatt i et miljø. En måte å håndtere en slik problematikk på, er å gi innsatte domspapirer etter innlåsning, for så å ta disse ut igjen før utlåsning. En annen måte å håndtere dette på, er å gi innsatte anledning til å lese domspapirer på et lukket rom. Dagens praksis varierer fra fengsel til fengsel. I noen fengsler kan innsatte fritt bevare domspapirer på egen celle. Gjennom enkle grep, kunne noe av problematikken vært unngått. kriminalomsorgen som organisasjon kunne utarbeidet egne føringer på hvordan domspapirer skulle håndteres eller stilt krav om at hvert enkelt fengsel gjorde det. Det er viktig å presisere at dette tiltaket aleine, ikke nødvendigvis ville fjernet stigmaet denne gruppen opplever. Poenget er at det kan synes som om det gjøres for lite for å unngå stigmatisering og stempling av seksuallovbruddsdømte i fengsel. Ved å skape en bevissthet omkring seksuallovbruddsdømtes soningsforhold, ville kanskje isolasjon, trussel og voldsproblematikk mot målgruppa reduseres. Dette fører oss over på overordnede spørsmål rettet mot holdninger og moral i arbeidet med målgruppen.

Nymo tar til orde for at den profesjonelle fengselsbetjenten bør bruke mye energi på å spørre seg selv, hvilke holdninger man har til innsatte (2006, s. 96). Nettopp dette synes avgjørende i møtet med de domfelte. Negative holdninger til målgruppen, vil igjen kunne føre til et redusert personlig engasjement for den seksuallovbruddsdømte. Det personlige engasjementet er ifølge Nymo (2006) et avgjørende suksesskriterium i alle relasjonsbaserte yrkesutøvelser. Seksuallovbruddsdømte har de samme rettigheter og plikter som øvrige innsatte.

Fengselsbetjentene og miljøterapeutene kan således ikke velge seg bort fra arbeidet med seksuallovbruddsdømte. Spørsmålet om hvorvidt det kan kreves at fengselsbetjenten skal jobbe med seksuallovbruddsdømtes kriminalitet bør derfor endres på. Hvordan utvikle den

profesjonelle fengselsbetjenten? Nymo (2006, s. 100) poengterer at kravet om likebehandling står sterkt i kriminalomsorgen. Med likebehandling menes i denne sammenheng at innsatte skal sikres mot vilkårlighet. Sett i lys av ovenstående argumentasjon, er det tydelig at det også forventes at fengselsbetjenten skal arbeide med seksuallovbruddsdømtes kriminalitet.

Det finnes ingen fasit på hvordan den gode relasjonen utvikles, men for å utvikle relasjoner må man være sammen. For fengselsbetjenten og miljøterapeuten betyr dette, at tiden man setter av til den domfelte, er avgjørende for etablering av gode relasjoner.

Kriminalomsorgen har siden 2015 stått overfor dramatiske kutt i budsjettene som følge av regjeringens ABE reform (Oppegaard & Seip, 2019). Ifølge tall fra kriminalomsorgen er etatens budsjetttrammer redusert med 221 millioner i perioden 2014-2020 (Kriminalomsorgen, 2020, s. 4). Konsekvenser av reduserte budsjetter kan medføre færre fengselsbetjenter og miljøterapeuter i fengsel. Dette kan igjen redusere kontakt mellom ansatt og innsatt. Tall fra kriminalomsorgen (Kriminalomsorgen, 2020, s. 20) viser en urovekkende økning i antall tilfeller av vold mellom innsatte, fra i underkant av 2500 hendelser i 2018, til 3400 i 2019. Denne økningen kan være et resultat av nedbemanning og mindre tid for fengselsbetjenter til å være sammen med de innsatte. Trygghet er en av grunnpilarene i miljøarbeid og traumebevisst omsorg og budsjettkutt kan i denne sammenheng skape utrygghet for de seksuallovbruddsdømte i form av mer vold og trusler mellom innsatte.

4.3 Traumebevisst omsorg som tilnærming

Re vold (2015) viser til at mange innsatte i norske fengsler har hatt en vanskelig oppvekst. Tall i undersøkelsen viser blant annet at 49 prosent av de innsatte mellom 18-24 år hadde opplevd å bli mishandlet i oppveksten (s. 15). Her er det nærliggende å tenke at en god del av de unge voksne seksuallovbruddsdømte vi møter i fengsel inngår i dette tallet. Det kan tenkes at mange har opplevd så traumatiske situasjoner at det har ledet til nevralt skader i hjernen (Ruppert, 2019; Søftestad, 2018). Noen strukturer i menneskehjernen har særlig betydning for hvordan stress og trusler håndteres og kan lede til sterke følelsesuttrykk. Hvordan kan fengselsbetjenter og miljøterapeuter forholde seg til den traumatisertes sterke følelsesuttrykk og hvilke utfordringen kan oppstå?

Miljøpersonalet må inneha evnen til å se og forstå den andre, samtidig som egne følelser må kontrolleres (Skårderud, 2018, s. 95). Likevel er menneskehjernen utstyrt med speilnevroner

som imiterer andres følelser og når mennesker blir møtt med fortvilelse eller sinne, er en naturlig reaksjon å bli fortvilet eller sint tilbake (Jørgensen & Steinkopf, 2013). På den annen side er dette ofte lite hensiktsmessige motreaksjoner, og i denne sammenheng beskriver Nordanger & Braarud (2017, s. 145) gode regulatorer som personer med god selvkontroll. I et reguleringsperspektiv handler dette om evnen til å stå i vanskelige situasjoner og kontrollere egne reaksjoner. Det er derfor viktig at omsorgspersonene klarer å ta et skritt tilbake, reflektere over situasjonen og hva som ligger bak adferden (Jørgensen & Steinkopf, 2013). Det betyr i praksis at fengselsbetjenter og miljøterapeuter må være tilstede i sitt eget toleransevindu. Grunnleggende utvikling skjer gjennom omsorgspersonens trygge og rolige fremtreden og Søftestad (2018, s. 92) påpeker at utvikling skjer gjennom speiling av hensiktsmessig adferd. Følelser og reaksjoner skal ikke undertrykkes, men det må skapes en felles forståelse for uttrykkene slik at de kan endres.

Samtidig argumenterer Walderhaug (2019, s. 262) for at straffedømte befinner seg i et system innenfor et maktapparat hvor det kan være vanskelig å bli anerkjent som en selvstendig aktør i eget liv. Dette, fordi systemet og fengselsansatte på forhånd har gjort seg opp en mening om hvem vedkommende er på bakgrunn av lovbruddene, og hva innsatte trenger av tiltak for å oppnå kriminalomsorgens mål om rehabilitering og endring av kriminell livsstil. Hammerlin (2012, s. 55) kaller dette en objektivisering av innsatte. Han mener kriminalomsorgen som straffesystem for ofte har holdningen «vi vet hva som er best for deg», og må i større grad se individet og respektere individets integritet. Dette støttes av Olsen et al. (2018) som beskriver dette som «definisjonsmakt». Den profesjonelle hjelperen kan gjennom denne tilnærmingen bidra til økt skam og stigmatisering ved å definere det normale og det avvikende (s. 150). Dette sammenfaller med Basbergs (1999, s. 65) syn på forholdet mellom makt, omsorg og skjønnsutøvelse. I skjønnsutøvelse ligger det følelser og våre følelser kan være styrende for hvem man liker og ikke liker. Hvem får hjelp og av hvilken årsak? Dermed kan følelsene føre til en partisk og vilkårlig omsorg.

Hva kan fengselsbetjenter og miljøterapeuter gjøre for å motvirke denne vilkårligheten i arbeidet med den traumeutsatte?

Seksuallovbruddsdømte og spesielt overgrep mot barn vekker reaksjoner hos mange mennesker. Thommesen & Neumann (2019, s. 10-11) bruker begrepet «situering» i sammenheng med følelsesregulering. Situering betyr bevissthet på egen fremtreden, følelser og reaksjonsmønstre i samhandling med andre. I praksis innebærer situering bevisstgjøring på hvordan fengselsbetjenter og miljøterapeuter preger eller preges i samhandlingen med den

seksuallovbruddsdømte. Det poengteres her at fengselsbetjenter og miljøterapeuter på den ene siden må være bevisste sine roller som maktutøvere, samtidig som innsatte skal møtes som selvstendige og hjelpetrengende personer. Dette krever refleksjon over de ulike rollene i hverdagen (Walderhaug, 2019, s. 261).

Med utgangspunkt i den enkeltes situasjon og behov, handler den traumebevisste omsorgen i fengsel om å bli mer bevisst i møtet med hver enkelt innsatt. Videre understreker Thommessen & Neumann (2019, s. 9) som tidlige nevnt at omsorgspersonene må rette søkelys mot institusjonens rammer. Hva med andre innsatte, som har andre utfordringer i fengselet? Trygghet handler i stor grad om individuell tilrettelegging. Samtidig kan dette skape oppfatninger og reaksjoner om særbehandling og urettferdighet. Det er derfor viktig at det gis informasjon om arbeidsmetoder og tilnærminger også til de andre i miljøet (Søftestad, 2018, s. 90).

En ung innsatt som sonet for seksuallovbrudd, ga uttrykk for at han hadde behov for hjelp. Han hadde selv blitt utsatt for overgrep som barn, og fikk fysiske og psykiske reaksjoner når celledøra ble låst. Ofte i form av utagering og selvskading. Som regulerende tiltak bestemte fengselsbetjentene seg for å tillate åpen celledøra om natten og tettere oppfølging på dagen. Andre innsatte reagerte på denne «særbehandling». Ansatte valgte derfor å snakke med alle innsatte på avdelingen om individuell tilrettelegging og miljøarbeid som et tema på det ukentlige avdelingsmøtet. Samtalen og refleksjonen resulterte i en felles forståelse for skjønnsmessige og individuelle vurderinger, og bidro til et mer aksepterende miljø på avdelingen.

Denne tilnærmingen er i tråd med Hagen (2018, s. 27) sine betraktninger om miljøets tilpasning til brukerens situasjon og behov, og er spesielt viktig i arbeidet med traumeutsatte mennesker. Videre fremhever Søftestad (2018, s. 90-91) relasjonens betydning for trygghet, og gode relasjonserfaringer utvikles best i «normale» settinger med en kombinasjon av trygge voksne og jevnaldrende. Dette på grunn av menneskets frykt for å skille seg ut, og behovet for inkludering i det normale fellesskapet. Dette støttes av Hagen (2018) som også fremhever viktigheten av homogene sammensatte grupper i institusjoner. Dette medfører at brukerne kan gjenkjenne seg i hverandre og muligheten for gjensidig støtte er tilstede.

Uavhengig av traumeerfaringer setter mennesker best ord på sine opplevelser, følelser og tanker når de er i likevekt, altså innenfor sitt toleransevindu (Søftedal, 2018, s. 89). Innsatte har behov for å finne ut av hva som forårsaker egne reaksjoner, det vil si «triggere» som

utløser den uhensiktsmessige adferden. Dette arbeidet må gjøres sammen med omsorgspersonene (Hagen, 2018, s. 35).

Det som skaper sterke følelsesmessige reaksjoner kalles i den traumebevisste omsorgen for triggere og Nordanger & Braarud (2017, s. 150) forklarer at omsorgspersonene må identifisere og begrense det som trigger stress og avmaktsfølelser. Denne informasjonen kan hjelpe miljøpersonalet til å utarbeide strategier for å dempe eller hindre uhensiktsmessig adferd (Søftestad, 2018, s. 89). Alle har ulike triggere og reagerer forskjellig i ulike situasjoner. Triggere kan være alt fra opplevelsen av å ikke ha oversikt eller å kunne planlegge hverdagen, til mennesker og situasjoner som vekker vonde minner fra fortiden (Hagen, 2018, s. 35). Negative følelsesuttrykk blir betegnet som den sterkeste triggeren og negative trekk ved omsorgspersonene kan være triggere som utløser stress og «alarmreaksjoner». Dette er alt fra kroppsspråk til tonefall og hvilke ord som benyttes (Nordanger & Braarud, 2017, s. 150-151). Det betyr at fengselsbetjenter og miljøterapeuter må være bevisste sine egne historier, triggere og reaksjonsmønstre. Som det tidligere er redegjort for, må alle parter i en relasjon være i sitt eget toleransevindu. Kun da kan innlæring av nye ferdigheter og mestringsstrategier utvikles.

Likevel kan det være vanskelig å forholde seg rolig når traumerelatert utagering skal håndteres (Søftestad, 2018, s. 92). I et fengsel kan den utfordrende adferden vekke kontrollerende og straffende reaksjoner hos fengselsansatte, noe som ifølge Andersen (2014, s. 63) kan være et resultat av speiling av følelser og reaksjoner som i utgangspunktet ønskes regulert bort. Nordanger & Braarud (2017, s. 147) påpeker i sammenheng med dette at troen på læring gjennom konsekvenser ligger i vår kultur og folkepsykologi og det er mange eksempler på lærere, miljøarbeidere og foreldre som prøver å ta kontroll på og regulere sårbare unge gjennom kommandoer, trusler og straff (Andersen, 2014, s. 62). På den ene siden mener Søftestad (2018, s. 92) at regulering ikke bør skje ved bruk av korrigeringer, sanksjoner eller tvang. Dette skaper i seg selv et utrygt miljø for traumatiserte. Samtidig trekker Hammerlin (2008, s. 391) frem en rekke dilemmaer som oppstår i relasjonen mellom innsatte og fengselsbetjenter. Disse dilemmaene knyttes til forholdet mellom struktur, makt og kontroll på den ene siden og omsorg, likeverd og rehabilitering på den andre siden. I lys av dette blir utfordringene å møte smerten som ligger bak adferden hos den innsatte, uten å skape ny smerte ved straffende og kontrollerende reaksjoner (Jørgensen & Steinkopf, 2013).

Et beskrivende eksempel fra fengsel i sammenheng med noen av disse dilemmaene er den unge voksne seksuallovbruddsdømte og kontaktbetjenten hans som hadde opparbeidet en god

relasjon over tid. En konflikt med en annen innsatt på treningsrommet utløste sterke følelser hos gutten og resulterte i at han utagerte og ødela inventar.

Begrepet time-out brukes ofte når adferd skal reguleres. Det betyr at personen tas ut av en situasjon og får noen minutter alene til å tenke seg om og tid til å roe seg ned. I fengsel medfører dette ofte innlåsning på celle eller flytting til annen avdeling. For at en person skal kunne regulere seg selv, forklarer Andersen (2014, s. 158) at dette krever aktivisering av den delen av hjernen som kan tenke og reflektere, noe som hos traumatiserte ofte er vanskelig. Videre er Søftestad (2018, s. 92) tydelig på at den traumatiserte heller ikke bør overlates til seg selv med sine uregulerte følelser med beskjed om å regulere seg. Den traumeutsatte mangler ofte språk for sine erfaringer og kjennskap til sitt eget følelsesregister. I et traumebevisst perspektiv er time-outs en dårlig måte å løse hendelser på. Disse innsatte har kanskje sterke smerteuttrykk og har fått ødelagt sin reguleringsevne på grunn av manglende støtte og skremmende hendelser tidligere i livet. Time-outs kan da blir en ny bekreftelse på tidligere negative erfaringer. Time-outs blir en påminnelse av tidligere avvísning og kan i verste fall føre til re-traumatisering (Andersen, 2014, s. 158).

Kontaktbetjenten til denne unge gutten kjente godt til traumehistorikken og hadde kunnskap om hvilken tilnærming som kunne være mest hensiktsmessig. I motsetning til å låse han inn på cella, tok han med seg gutten opp på kjøkkenet, tilbød han kaffe og pratet med han. Søftestad (2018, s. 92) poengterer at det kan være til hjelp å fokusere på personens følelser, i denne situasjonen sinnet, og ikke på utageringen. Personen kan da føle seg forstått og følelsen av sinne kan avta. Kontaktbetjenten må tenke at personen er trigget av noe, i motsetning til å tenke at han provoserer med vilje. Dette krever kontroll over egne impulser selv om de triggeres. I forlengelsen av dette, forklarer Andersen (2014, s. 153) at konsekvensene bør være noe som virker reparerende i sammenheng med det som har blitt skadet, og ikke løsrevet fra den opprinnelige handlingen. Urimelige konsekvenser er å nekte noe som allerede er planlagt. Neste dag tok kontaktbetjenten med seg gutten over på treningsrommet og hjalp til med å skru opp hylla som han hadde revet ned. På ettermiddagen gikk den sosiale fremstillingen til kino som planlagt.

4.4 Good Lives-modellen og seksuallovbrudd

Kriminalomsorgen skal tilrettelegge slik at domfelte skal kunne gjøre en egen innsats for å motvirke nye straffbare handlinger (Straffegjennomføringsloven, 2002, § 3). Det betyr i

praksis at alle innsatte, også de seksuallovbruddsdømte, skal få et tilrettelagt tilbud som kan bidra til utvikling og endring av adferd. Høiland (2018) påpeker at seksuelle overgrep og seksuell vold er et omfattende samfunnsproblem. Likevel finnes det få behandlingstilbud til dem som begår seksuallovbrudd i Norge i dag. Samtidig fremhever Berggrav (2017, s. 17) en undersøkelse gjennomført for Helsedirektoratet i 2012, som viste at mellom 60 og 70 prosent av norske psykiatere og psykologer ikke kunne tenke seg å behandle pedofile. 90 prosent sa de ikke hadde tilstrekkelig kompetanse til å behandle pedofilproblematikk.

Hva kan så fengselsbetjenter og miljøterapeuter i kriminalomsorgen bidra med i møtet med den unge voksne seksuallovbruddsdømte, når psykiatere og psykologer setter spørsmålsteget med egen kompetanse i arbeidet med den seksuelle skadelige adferden? Berggrav (2017) forklarer at det er stor enighet i fagmiljøet om at det er behov for lavterskel hjelpetilbud i Norge, og at slike tilbud kan være et viktig bidrag til å forebygge og redusere seksuelle overgrep (s. 3). Et overordnet prinsipp for alt endringsarbeid er å finne hva som motiverer et individ og GLM fremheves i møtet med den seksuallovbruddsdømte (Høiland, 2018). Å arbeide med endring, handler ikke om å kreve endring, men å la den andre få muligheten til å utvikle seg og realisere egne ønsker og mål (Walderhaug, 2019, s. 263).

Videre forklarer Walderhaug (2019, s. 264-265) at det avgjørende ikke er hva det snakkes med innsatte om, men hvordan en velger å henvende seg. I GLM går man ut fra at relasjoner til andre mennesker har en grunnleggende betydning for hvilke valg som tas, og i lys av dette er det nyttig å fremheve begrepet «tilstedeværende likeverd». Walderhaug (2019, s. 271) forklarer at tilstedeværende likeverd handler om å bli tatt på alvor som en selvstendig person, som er i tråd med prinsippene i GLM. Walderhaug (2019) forklarer videre at fengsel som kontekst ikke skal være til hinder for en likeverdig relasjon, men dette fordrer at ansatte flytter fokuset fra «den kriminelle» og den kriminelle handlingen, eller i denne oppgaven den seksuallovbruddsdømte og overgrepet, til den selvstendige og tenkende innsatte.

På den ene siden er fokus på likeverd, toleranse og empati viktige egenskaper hos fengselsbetjenter og miljøterapeuter. Samtidig påpeker Walderhaug (2019, s. 269) at når omsorgspersoner møtes med uttalelser som rører oss, er det lett å bli konfronterende, dømmende eller avvisende i møtet med den innsatte.

Et eksempel som beskriver dette er en samtale mellom en fengselsbetjent og en ung seksuallovbruddsdømt. Gutten som sonet en dom for voldtekt av barn under 14 år begynte, slik fengselsbetjenten tolket det, å bagatellisere det han hadde gjort. Han la skylden på den

unge jenta og fremstilte seg selv som et offer. Dette skapte sterke indre reaksjoner hos betjenten som ble konfronterende og dømmende i tilnærming. Innsatte ville derfor avslutte samtalen og låses inn på cella.

Fengselsbetjentene og miljøterapeutene står i noen utfordrende moralske og etiske dilemmaer i møtet med den seksuallovbruddsdømte. Hvordan kan det ha seg at gutten reagerte på denne måten da han ble konfrontert med det han er dømt for og hva må fengselsbetjenter og miljøterapeuter være bevisste på i samtale om seksuelle overgrep? Det er utfordrende å finne balansegangen, ved å på den ene siden være lyttende og empatisk, samtidig som noen moralske spørsmål om handlingens konsekvenser skal utforskes.

Høiland (2018) understreker at arbeid med seksuallovbruddsdømte kan skape negative reaksjoner og disse forsterkes når seksuallovbruddsdømte bagatelliserer de seksuelle overgrepene de er dømt for. Samtidig er det viktig å være klar over at bagatellisering og fornektning ofte den vanligste reaksjonen når mennesker blir konfrontert eller anklaget for å ha gjort noe galt. I psykologien blir disse begrepene ansett som forsvarsmekanismer og ved innrømmelse øker risikoen for avvisning, fordømmelse eller angrep (Isdal, 2018, s. 236-240). Farmer et al. (2016, s. 1767) viser til en studie der seksuallovbruddsdømte bagatelliserte eller fornektet sine overgrep på barn, og dette ble forklart som et behov for å beskytte seg selv og egen identitet når følelsen av skam ble overveldende. Dette stemmer godt overens med Isdals (2018, s. 237) tanke om at jo mer tabubelagte handlingene er, desto større er muligheten for benektning.

Bagatellisering og skam henger sammen. Ruppert (2019, s. 95) forklarer at når personer konfronteres med de seksuelle overgrepene, kan de reagere med tilbaketrekning og ikke være i stand til å innrømme det de har gjort. I forlengelsen av dette knytter Ruppert (2019, 112-113) skam og traumeopplevelser. Opplevelsen av misbruk og overgrep, spesielt i nære relasjoner, kan skape sterke skyld- og skamfølelser både hos ofre og overgriper. Disse følelsene må undertrykkes og det utvikles strategier som skaper fornektelse, uskyld og en opplevelse av seg selv som offer. Dette skaper ekstra utfordringer for fengselsbetjentene og miljøterapeutene, og økt frustrasjon hos ansatte, som ifølge Hagen, 2018, s. 35) kan føre til likegyldighet og ignorering som igjen kan bli en trigger til økt skam og nye destruktive handlinger.

GLM som rammeverk i tilnærmingen til seksuallovbruddsdømte tar hensyn til disse utfordringene. Endring og motivasjonsarbeid handler ikke om enkle svar og løsninger, men

om å lære mer om hvem de innsatte er, hvem de ønsker å være og hva som står på spill for dem i de tankene de har om seg selv og verden. Det handler om å være nysgjerrig på og lytte til hva den innsatte mener og tenker, samt spørre hva som ligger bak valg og dilemmaer, uavhengig av innsattes situasjon (Walderhaug, 2019, s. 276). Videre påpeker Bengtson et al. (2012, s. 149) at ungdom fremhever tillit av en person de stoler på som den viktigste grunnen for å få til en endring. Tillit handler om hvem vi er som personer, hva vi representerer og i hvilken grad de unge opplever å bli tatt på alvor. Dessuten er bekreftelser særlig viktig for seksuallovbruddsdømte, da de preges av skam og stigmatisering.

4.5 Kognitivt miljøarbeid og kriminalomsorgens tilbud

Når tryggheten til den seksuallovbruddsdømte er ivaretatt i form av gode og stabile relasjoner, kan metoder etableres i miljøet. Ved å implementere metode inn i et miljøarbeid i fengsel, vil kunnskap, struktur og forutsigbarhet være avgjørende for resultatet (Drægebø et al., 2006). Det finnes klare utfordringer knyttet til det å implementere metoder inn i et miljøarbeid. Den seksuallovbruddsdømte må arbeide med sin seksualitet, men også utvikle sosiale ferdigheter, lære om impulskontroll og finne egne personlige ressurser (Høiland, 2018; Sandbukt et al., 2019; Worling, 2004). Videre trekkes den kognitive terapien frem som den metoden som har best effekt på seksuallovbruddsdømte (Farmer et al., 2015, s. 322). For å nyttiggjøre seg styrkene til den kognitive terapien og effektene av et godt miljøarbeid, har den kognitive miljøterapien fått sin inntreden i flere institusjoner (Repål, 2016).

Kognitiv terapi er en mye benyttet metode i institusjoner og krever at personalet innehar utdanning og kompetanse på modellen (Repål, 2016). Repål poengterer videre at kognitiv terapi i et miljø, fordrer at alle i ansattgruppen følger metodens prinsipper. I fengsel vil det være utfordrende å innfri kravet til utdanning/kompetanse om kognitiv terapi for alle fengselsbetjenter og miljøterapeuter. Bruk av ulike kognitive tilnæringer i en fengselsavdeling vil derimot kunne la seg gjennomføre, dersom trygghet, relasjon og kunnskap tilføres ansatte og innsatte. Med kognitive tilnæringer, menes å benytte seg av elementer av den kognitive terapien, i arbeidet med seksuallovbruddsdømte.

Hvilke kognitive tilnæringer kan benyttes i arbeidet med seksuallovbruddsdømte, og hvilke utfordringer knyttes til dette?

Struktur og brukermedvirkning er elementer som trekkes frem som sentrale i både miljøarbeid og kognitiv miljøterapi (Berge & Repål, 2020, s. 59; Leraand, 2018, s. 57). Fredheim (2009) poengterer at individuelle refleksjoner med utgangspunkt i hendelser som er skjedd i miljøet, vil være et godt utgangspunkt for å arbeide med kognitive endringer hos brukeren. Rollespill er ifølge Berge & Repål (2020, s. 35) nyttig for å teste ut uhensiktsmessige tankemønstre og for å innøve nye sosiale ferdigheter.

I miljøarbeid er ukentlige møter, også kalt husmøter en viktig del (Drægebø et al., 2006, s. 46). Drægebø et al. beskriver disse som en arena hvor innsatte og ansatte kan snakke om miljøet i avdelingen. I fengsel kan denne arenaen også benyttes til trening på sosiale ferdigheter. Trening på sosiale ferdigheter gjennom rollespill, kan kanskje for mange innsatte oppleves litt skummelt. Ved å være bevisst ordbruken, og heller kalle det øvelse, vil treningen ufarliggjøres i større grad.

Å gjøre, fremfor å høre er ifølge Penne & Hertzberg (2015) avgjørende i utvikling av sosiale ferdigheter. Kognitive forvrengte tankemønstre, hvor seksuallovbruddsdømte ikke evner å gjenkjenne følelser er ifølge Pervan & Hunter vanlig (2007). Å øve på å gjenkjenne og uttrykke følelser vil dermed være spesielt hensiktsmessig for målgruppa.

Ved å utvikle evnen til å gjenkjenne og uttrykke følelser, kan seksuallovbruddsdømte i fremtidige situasjoner bli flinkere til å speile følelsene et potensielt offer vil kunne ha. Følelser som frykt, redsel og avsky synes i denne sammenheng sentrale å øve på, da det vil være naturlig at mange ofre vil uttrykke disse før et potensielt seksuallovbrudd vil finne sted.

Andre kjennetegn ved seksuallovbruddsdømte er at de har generelle adferdsproblemer og sosiale vansker (Askeland et al., 2017, s. 55). For å evne å knytte gode relasjoner til mennesker rundt deg, vil kommunikasjonsferdigheter være sentralt (Eide & Eide, 2019). Å forstå andre, og samtidig evne å gjøre seg forstått vil derfor være en viktig del av arbeidet med målgruppen. Å øve på kommunikasjonsferdigheter direkte knyttet til den seksuallovbruddsdømtes sosiale vansker synes avgjørende i arbeidet mot en sunnere seksualitet. Et eksempel kan være å øve på hensiktsmessige måter å håndtere risikosituasjoner i den seksuallovbruddsdømtes liv. En risikosituasjon som kan være aktuell for mange seksuallovbruddsdømte å trene på, kan være evnen til å si nei til rus. Av voldtekter begått mot personer over 18 år, utgjorde festrelaterte voldtekter 42% i 2018 (Politiet, 2019, s. 14). Ifølge politiet var både den anmeldte og fornærmede unge, ofte i alderen 16-22 år. I lys av dette kan evnen til å si nei til rusmidler være viktig også for å unngå fremtidige seksuallovbrudd.

Hvilke tilbud finnes til seksuallovbruddsdømte i dag, og er det noen av dem som kan benyttes i fengsel? Fokuset på målgruppa har økt i takt med andelen seksuallovbruddsdømte i fengsel. Dette har resultert i utvikling av allerede eksisterende tilbud, men også nye tilbud som fengselsbetjenten og miljøterapeuten kan bruke i arbeidet.

Basisprosjektet har gått fra å være et pilotprosjekt i perioden 2016-2019, til å bli et permanent og landsdekkende tilbud i 2020 (Sandbukt, 2019). Dette er et behandlingstilbud til seksuallovbruddsdømte hvor psykologer kommer til utvalgte fengsler og gjennomfører behandling.

STATIC-99R, en screeningmetode basert på statiske risikofaktorer, blir benyttet i stedet for ordinær henvisning. Innsatte og domfelte som blir klassifisert med forhøyet tilbakefallsrisiko, får tilbud om videre kartleggingssamtaler. Good Lives-modellen blir benyttet som rammeverk i den individuelle behandlingen og tilpasses den enkeltes behov og problematikk.

I prosjektperioden 2016-2019 ble 334 seksuallovbruddsdømte kartlagt (Sandbukt et al., 2019, s. 26). Av disse scoret 37 % høyt nok til å kvalifisere for behandling. Det direkte arbeidet fengselsbetjenten har i forhold til BASIS, er å motivere den seksuallovbruddsdømte til deltagelse. 28 % ønsket en slik motivasjonssamtale. Etter gjennomført motivasjonssamtale endte BASIS opp med 19% deltagelse. Det vil si at 9% takket nei til tilbud om behandling etter motivasjonssamtalen. Motivasjonssamtalene ble ifølge Sandbukt et al. (2019, s. 17) gjennomført av ulike aktører i kriminalomsorgen, også fengselsbetjenter. Et viktig arbeid i forhold til fengselsbetjentens arbeid med den domfelte, vil dermed være å evne å motivere til BASIS-behandling. Relasjonen fengselsbetjenten har til den aktuelle kandidaten, vil igjen kunne påvirke resultatet av motivasjonssamtalen.

Ca. 80% av de seksuallovbruddsdømte i fengsel faller utenfor BASIS-behandlingen. De fleste fordi de ikke scorer høyt nok på screeningen, andre fordi motivasjonen til behandling hos psykolog ikke er tilstede. Et annet moment som diskvalifiserer er selve seksuallovbruddet. Dersom det ikke finnes noen direkte ofre i saken, vil den domfelte automatisk være diskvalifisert for BASIS-behandling, da screeningprosessen krever et direkte offer i lovbruddet. Eksempelvis vil man ikke kvalifisere for BASIS- behandling dersom man har lastet ned og delt barneporno.

Hva gjøres med andre seksuallovbruddsdømte som ikke får BASIS-behandling? Nye tilbud fra spesialisthelsetjenestene kommer til i disse dager. Detfinneshjelp.no er et nasjonalt lavterskeltilbud utviklet av Helsedirektoratet i samarbeid med nasjonale og internasjonale

fagmiljøer. Detfinneshjelp.no er en digital tjeneste og et poliklinisk behandlingstilbud for personer fra 18 år, som har seksuell interesse for barn og som står i fare for å begå overgrep. Tilbudet bygger på den nyeste forskningen og erfaringer fra andre land. Kognitiv adferdsterapi, RNR-prinsipper, Good Lives Model, ulike selvreguleringsmodeller og traumebaserte omsorgsprinsipper er de fremtredende kunnskapsbaserte tilnærmingene (Berggrav, 2017, s. 3; Beggs et al., 2020; Helsedirektoratet, 2020). På denne nettsiden kan man komme direkte i kontakt med psykologer via chat. Gjennom disse samtalene vurderes det om videre behandling er aktuelt. I disse chatsamtalene kan man være anonym, noe som muligens vil gjøre det lettere for mennesker med problematisk eller skadelig seksuell adferd å ta kontakt. Dette er et tilbud som fengselsbetjenter og miljøterapeuter som arbeider i avdeling bør kjenne til, og motivere seksuallovbruddsdømte for å benytte dersom BASIS-behandling er uaktuelt.

Dette krever tilrettelegging. For det første, er åpningstidene i chatten pr. dags dato kl 12-14 på hverdager (Helsedirektoratet, 2020). Dette kan kollidere med den domfeltes aktivitetstilbud. Tilbudet bør derfor anerkjennes som en viktig rehabiliterende faktor i hele ansattmiljøet, og prioriteres. For det andre bør fengselsbetjenten eller miljøterapeuten gis tid og anledning til å motivere til, og følge opp innsatte i etterkant av samtalene.

STOP er et annet tilbud som retter seg mot mennesker med seksuell skadelig adferd (SIFER, 2020). STOP er en forkortelse for «Spesialisert tilbud ved overgrepssproblematikk» og Spesialpoliklinisk enhet (SPE) ved Oslo universitetssykehus har som mål å forebygge og motvirke seksuelle overgrep. SPE er en poliklinikk i spesialisthelsetjenesten og konsentrerer seg om to målgrupper. Den ene er personer under straffegjennomføring for seksuallovbrudd mot barn og voksne. I motsetning til BASIS, som retter seg mot seksuallovbruddsdømte med høy tilbakefallsrisiko, retter STOP seg mot målgruppen som har en lavere tilbakefallsrisiko. Den andre gruppen er personer som ikke er under straffegjennomføring, men som er bekymret for om de vil begå overgrep mot barn eller voksne. Denne gruppen inkluderer også personer som tidligere er dømt for seksuelle overgrep (Oslo Universitetssykehus, u.å.). Dette er et nylig opprettet tilbud som ansatte i kriminalomsorgen bør få kunnskap om. Henvisning til STOP skal i fengsel skje gjennom fengselshelsetjenesten. Etter løslatelse kan pasienter henvise seg selv. I arbeidet med domfelte dømt for seksuallovbrudd blir informasjon om tilbudet og motivasjon til behandling viktig.

Samtidig som antallet seksuallovbruddsdømte i norske fengsler øker, uttrykker ansatte i kriminalomsorgen usikkerhet i møtet med den seksuallovbruddsdømte. Det blir etterlyst kompetanseheving og praktiske verktøy som kan hjelpe i samtalene om seksualitet og seksuelle overgrep. På bakgrunn av dette har samtaleverktøyet «Play it right» blitt utviklet. Verktøyet skal støtte alle som jobber med ungdom og unge voksne til å snakke om krevende temaer rundt seksualitet og samtykke. Play it right (PIR) er ikke et program eller et behandlingsløp. PIR er et fleksibelt lavterskeltilbud og består av noen enkle verktøy som skal bidra til å gjøre ansatte tryggere og bedre rustet til å gjennomføre en reflekterende samtale med den unge voksne. Samtaler om blant annet kunnskap og holdninger til seksualitet, grenser og samtykke. På den måten støttes den unge i utvikling av en sunn seksuell adferd (KRUS, 2020; RVTS Øst, 2020).

Å snakke om seksualitet og seksuell skadelig adferd kan for mange fengselsbetjenter og miljøterapeuter oppleves svært ubehagelig. Tryggheten til å tre inn i rollen som hjelper, og samtidig kjenne på egne holdninger kan medføre at samtaler utelates. PIR er et resultat av at mange fengselsbetjenter har uttrykt usikkerhet og uro omkring hvordan man skal snakke om seksualitet og den seksuallovbruddsdømtes kriminalitet. PIR er et samtaleverktøy som kan benyttes i form av reflekterende samtaler i et miljøarbeid og som et supplement til kontaktbetjenten som synes det er utfordrende å snakke med seksuallovbruddsdømte om seksualitet og dom.

Som beskrevet ovenfor vokser det frem flere tilbud som fengselsbetjenten kan benytte seg av i det direkte arbeidet med unge seksuallovbruddsdømte. Å innhente kunnskap, videreformidle informasjon og benytte seg av tilgjengelige verktøy synes i denne sammenheng viktig i arbeidet mot en sunnere seksualitet hos den domfelte. Et godt samarbeid faggrupper imellom synes særlig viktig i denne sammenheng. I forhold til å utvikle tilbudet til seksuallovbruddsdømte i fengsel bør følgende spørsmålsstilling reises: Hvilke gevinster og utfordringer kan knyttes til økt bruk av miljøterapeuter i en fengselsavdeling?

I arbeidet med innsatte i avdeling er tverrfagligheten representert gjennom miljøterapeuten. Miljøterapeuter som jobber i avdeling er ansatt av kriminalomsorgen, nettopp for å styrke det faglige arbeidet. Espen Michaelsen (Personlig kommunikasjon, 1. oktober, 2020) viser, som tidligere nevnt, til tall fra februar 2020, som viser at ca. 95% av avdelingsbetjentene er fengselsfaglig utdannet, mens 5% er miljøterapeuter. Ifølge Stortingsmelding nr. 37 så er det

særlig rusmestringsenheter, forvaringsavdelinger og ungdomsenheter som bør benytte seg av tverrfaglig samarbeid i avdeling (Meld. St. 37 (2007-2008)). Det vil da være rimelig å anta at det er svært få miljøterapeuter representert ved ordinære fengselsavdelinger hvor mange unge seksuallovbruddsdømte mellom 18-25 år soner.

Et eksempel som kan være med på å tydeliggjøre utfordringer og mulige gevinster knyttet til flere miljøterapeuter i en fengselsavdeling:

Gutten som ikke våget seg ut fra cella har nå begynt på skolen for å fullføre fag han har strøket i tidligere, og han har nettopp startet med play it right samtaler. Gutten har et godt forhold til familien sin, og han kommer godt overens med ansatte og innsatte på avdelingen. På skolen har gutten tilgang til internett med begrensninger i forhold til hva han kan komme inn på. En dag forsøkte gutten å søke på barneporno på skolens datamaskin. Han fikk ikke tilgang da dette er sider som er sperret. All internettaktivitet loggføres i kriminalomsorgen. Ledelsen ved fengselet fant raskt ut hva gutten hadde gjort.

Konsekvensene for gutten, ble tap av skoleplass, fire måneders permisjonsnekt og overføring til avdeling A som har begrenset med fellesskap i forhold til den avdelingen han var på.

Ved å forsøke å belyse dette eksempelet fra et sikkerhetsmessig perspektiv, så kan fire måneders permisjonsnekt forstås i forhold til å forhindre tilbakefall til nye seksuallovbrudd på permisjonen. Bakgrunnen for å frata gutten skoleplassen kan også forstås gjennom faren for fremtidige pornosøk på nettet. Overføring til annen avdeling med mindre fellesskap kan begrunnes i opprettholdelsen av ro, orden og sikkerhet. Overføringen kan også begrunnes med at fengselet ønsker å gi tydelige signaler om hvor alvorlig denne hendelsen er.

Ved å se samme situasjon i et rehabiliteringsperspektiv vil muligens konsekvensene oppleves urimelig harde. Den 4 måneder lange permisjonsnekten medførte at han mistet julehøytiden sammen med familien sin. I tillegg mistet han anledning til å fullføre fagene han manglet for å oppnå studiekompetanse. De gode relasjonene han hadde etablert med ansatte og innsatte på avdelingen ble revet bort idet han ble overført avdeling A.

Poenget er at sikkerhetstenking og rehabilitering kan skape motsetninger i arbeidet med de seksuallovbruddsdømte. Den tydelige overrepresentasjonen av fengselsbetjenter kan være med på å skape et sikkerhetsfokus som går på bekostning av endring. Dette må likevel nyanseres nærmere. Samfunnets målsettinger omkring straffebegrepet er tredelt. På den ene siden skal straffen virke avskrekkende for andre, samtidig skal straffen virke rehabiliterende

for den innsatte. I tillegg skal straffen gjøre det umulig å gjøre nye forbrytelser mens man soner (Meld. St. 37 (2007-2008)). Disse konkrete målsettingene gjør at sikkerhetstenkingen må tas på alvor. Fængselsbetjentutdanningen gir fængselsbetjentene en ekspertise i hvordan sikkerheten til samfunnet og sikkerheten til innsatte skal ivaretas inne i fængselet. Dette er en kunnskap som profesjoner som kan arbeide som miljøterapeuter, ikke innehar. Samtidig kan det argumenteres for at miljøterapeuter innehar en større faglig tyngde enn fængselsbetjenten når det gjelder den rehabiliterende delen av arbeidet i en fængselsavdeling.

Det å gjøre hverandre gode, er et begrep som benyttes mye i idretten og som beskriver viktigheten av å trekke i samme retning. I det tverrfaglige arbeidet med den seksuallovbruddsdømte, kan begrepet brukes som en målestokk for hvor godt et eventuelt samarbeid mellom fængselsbetjenten og miljøterapeuten kan bli. Ved å utnytte hverandres styrker og samtidig trekke i samme retning vil kanskje tverrfaglighet i avdeling kunne være en styrke for den seksuallovbruddsdømte og for samfunnet etter løslatelse.

5.0 Avslutning

Det at seksualitet og seksuelle overgrep hos mange mennesker, også i hjelpeapparatet, var tabubelagte temaer hadde vi en forståelse av da vi startet arbeidet med denne oppgaven. Samtidig er realiteten at andelen unge seksuallovbruddsdømte i fængsel øker. Ansatte i fængslene som arbeider med denne målgruppen må forholde seg til denne utviklingen og har et ansvar for å legge forholdene til rette, slik at de seksuallovbruddsdømte kan gjennomføre straffen med de samme mulighetene som andre innsatte.

Derfor var det interessant å undersøke nærmere hva fængselsbetjenten og miljøterapeuten må rette søkelyset mot i samspillet med denne målgruppen. Videre, hvilke hindringer og utfordringer det ligger i yrkesutøvelsen med seksuallovbruddsdømte i fængsel med høyt sikkerhetsnivå. Det er flere av de samme faktorene i litteraturen som fremheves i arbeidet med hjelpetrengende og sårbare personer. En vesentlig forutsetning for alt utviklings- og endringsarbeid er at omsorgsarbeiderne klarer å skape trygge og forutsigbare rammer, samtidig med at gode relasjoner etableres. Fængselsbetjenter og miljøterapeuter må vise god omsorg gjennom å bry seg, sette av tilstrekkelig med tid til samtaler og ta den seksuallovbruddsdømte på alvor.

I tillegg er det sannsynlig at innsatte har erfart traumatiske opplevelser i oppveksten. Dette kan resultere i sterke følelsesuttrykk som krever ekstra oppmerksomhet og individuell tilrettelegging. Samtidig må omsorgspersonene være bevisste på egne reaksjoner og holdninger i arbeidet med traumer og seksuallovbrudd. Det skal lite til før skamfølelsen forsterkes og relasjonen forverres.

Utvikling skjer i samspill med andre mennesker, men fengsel som utviklings- og endringsarena har også sine klare begrensinger. Både i form av rammer, regler og konsekvenstankegangen som ligger i straffegjennomføringen og liten bruk av behandlingsbegrepet i kriminalomsorgen. Det er fortsatt begrenset med tilbud til personer dømt for seksuallovbrudd, eller andre med grenseoverskridende eller skadelig seksuell adferd. Fokuset rundt målgruppen er likevel stigende, og nye tiltak iverksettes i disse dager.

Nye tiltak, fordrer at det finnes mennesker både i hjelpeapparatet og andre støttepersoner som våger å forholde seg til, og prate om vanskelige temaer med den seksuallovbruddsdømte. Hjelperne må samtidig sette søkelys på samarbeid om innsattes utvikling både under soning og etter løslatelse.

For å klare å tilrettelegge for utvikling av sunnere seksuell adferd hos unge voksne seksuallovbruddsdømte på de områdene vi har undersøkt, er det et stort behov for økt kunnskap på flere områder. Her tenker vi det er behov for en kunnskapsbasert tilnærming til denne målgruppen. Av den grunn er det behov for flere yrkesgrupper med ulik kompetanse i fengslene. Det er for tiden større fokus på unge straffedømte og seksuallovbrudd i kriminalomsorgen. Håpet er at etaten vil stå enda bedre rustet i møtet med seksuallovbruddsdømte i fremtiden, ettersom fengselsbetjentutdanningen tar sikte på å bli en treårig bachelorutdanning.

6.0 Litteraturliste

- Aamodt, G. L. (2019). *Den gode relasjonen* (2. utg.). Gyldendal Norsk Forlag.
- Amble, L & Johansen, D. C. (2016). *Miljøterapi som behandling ved komplekse traumer hos barn og unge*. Universitetsforlaget.
- Andersen, I. L. (2014). Traumebevisst omsorg i hjemmet: Utbedringer og muligheter. I S. Søftestad & I. L. Andersen (Red.), *Seksuelle overgrep mot barn: Traumebevisst tilnærming* (s. 149-161). Universitetsforlaget.
- Andersen, I. L. (2014). Traumebevisst tilnærming. I S. Søftestad & I. L. Andersen (Red.), *Seksuelle overgrep mot barn: Traumebevisst tilnærming* (s. 54-67). Universitetsforlaget.
- Andersen, I. L. (2014). Unge overgripere: Omfang og tiltak. I S. Søftestad & I. L. Andersen (Red.), *Seksuelle overgrep mot barn: Traumebevisst tilnærming* (s. 101-116). Universitetsforlaget.
- Askeland, R. I., Jensen, M. & Moen, H. L. (2017). *Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller seksuell skadelig atferd* (NKVTS rapport 1/2017).
https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/03/NKVTS_Rapport_1_2017.pdf
- Basberg, C. (1999). *Omsorg i fengsel?* Pax forlag.
- Beggs, S. M., Willis, G., Cording, J. & Waitoki, W. (2020). *Stand Strong, Walk Tall: Prehabilitation for a Better Future-A Sexual Abuse Prevention Project. Phase One: Intervention Development*.
<https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/100828/SSWT%20Phase%20One%20-%20Executive%20Summary.pdf?sequence=2>
- Bengtson, M., Steinsvåg, Ø. P. & Terland, H. (2012). *Ungdom bak volden: Forståelse og behandling av ungdom med volds- og aggresjonsproblemer*. Universitetsforlaget.
- Berge, T. & Repål, A. (2020). *Håndbok i kognitiv terapi* (2. utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Berggrav, S. (2017). *Hjelpelinje for personer med seksuelle følelser for barn – utredning av behov og ulike modeller* (Røde kors rapport). https://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2017/09/Hjelpelinje_rapport_15sept17.pdf

- Bergheim, B. Skotte, P., Neumann, C. & Rugkåsa, M. (2018). *Samarbeid og innsikt en innføring i prosjektbasert læring*. Fagbokforlaget.
- Birkhaug, P., Mæhle, M., Nielsen, G. H., Ingnes, E. K., Kleive, H. & Solberg, Ø. (2005). Unge overgripere: En kartleggingsundersøkelse i Hordaland. *Tidsskrift for norsk psykologiforening*, 42(11), 987-993. <https://betaniensykehus.no/Documents/unge-overgripere-en-kartleggingsundersokelse-i-hordaland.pdf>
- Blagden, N., Winder, B. & Hames, C. (2016). "They treat us like human beings"- Experiencing a therapeutic sex offenders prison: Impact on prisoners and staff and implications for treatment. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(4), 371-396. doi:10.1177/0306624X14553227
- Bunkholdt, V. (2006). Barnes beste- mellom kontinuitet og stabilitet. I R. Follesø (Red.), *Sammen om barnevern - enestående fortellinger, felles utfordringer*. Universitetsforlaget.
- Cramer V. (2014). *Forekomst av psykiske lidelser hos innsatte i norske fengsler*. https://sifer.no/wp-content/uploads/2019/08/Forekomst_av_psykiske_lidelser_hos_domfelte_i_norske_fengsler.pdf
- Dalland, O. (2013). *Profesjonsutdanning og dannelse- bacheloroppgavens muligheter*. Gyldendal Akademiske.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6.utg.). Gyldendal Akademiske.
- Drægebø, H. (2006). Miljøarbeid i fengsel. 193-204. <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160528/Milj%c3%b8arbeid%20i%20fengsel.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Drægebø, H., Bakken, D., Eriksen, T., Johannessen, Ø., Myrland, L., Risnes, E. & Øster, L. (2006). *Miljøarbeid i fengsel* (KRUS rapport 2/2006). <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160564/Milj%C3%B8arbeid%20i%20fengsel.pdf?sequence=1>
- Eide, H. & Eide, T. (2019). *Kommunikasjon i relasjoner: Personorientering, samhandling, etikk* (3. utg.). Gyldendal Akademisk.

- Evensen, K. (2006). Betjentrollen i organisasjonen. I E. Larsen (Red.), *Fengslet som endringsarena: Bok for fengselsbetjenter* (s. 241-268). KRUS.
- Fagermoen, E. M., Østensjø, T., Skagemo, C. U., Moen, G. M. & Husebø, G. K. (2017). Traumefokusert kognitiv adferdsterapi og komplekse traumer. *Psykologtidsskriftet*, 55(10), 978-989. <https://psykologtidsskriftet.no/fra-praksis/2017/10/traumefokusert-kognitiv-atferdsterapi-og-komplekse-traumer>
- Farmer, M., McAlinden, A. M. & Maruna, S. (2015). Understanding desistance from sexual offending: A thematic review of research findings. *The Journal of Community and Criminal Justice*, 62(4), 320-335. doi:10.1177/0264550515600545
- Farmer, M., McAlinden, A. M. & Maruna, S. (2016). Sex offending and situational motivation: Findings from a qualitative analysis of desistance from sexual offending. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(15), 1756-1775. doi:10.1177/0306624X16668175
- Farstad, M. (2016). *Skam: Eksistens, relasjon, profesjon*. Cappelen Damm Akademisk.
- Feldman, A. (1994) *Formations of Violence: The Narrative of the Body and Political Terror in Northern Ireland*. University of Chicago, 21(4), 1105-1106. https://www.researchgate.net/publication/249425041_Formations_of_Violence_The_Narrative_of_the_Body_and_Political_Terror_in_Northern_Ireland_Allen_Feldman
- Fredheim, K. N. (2009). Implementering av kognitiv miljøterapi i akuttpost i psykisk helsevern. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 46(2), 161-167. <https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2009/02/implementering-av-kognitiv-miljoterapi-i-akuttpost-i-psykisk-helsevern>
- Furuholmen, D. & Andresen, A. S. (2003). *Fellesskap som metode. Miljøterapi og evaluering i behandling av stoffmisbrukere*. Cappelen.
- Giertsen, H. & Rua, M. (2014). Møtested for straff og velferd: Rusmestringsavdelinger i fengsel, ansattes syn. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap* 101(2), 158-182. <https://tidsskrift.dk/NTfK/article/view/70167/102134>
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: Den totale institution socialt set*. Paludan, DK.

- Hagen, M. B. (2016). Traumebasert miljøterapi. I M. B. Hagen, A. Barbosa da Silva & M. I. Thelle (Red.), *Traumebevisst omsorg i psykisk helsearbeid: fra et tilknytningsteoretisk perspektiv* (s. 27-44). Universitetsforlaget.
- Halvorsen, T. (2006). *Miljøarbeid - teori og praksis* (2.utg.). Fagbokforlaget.
- Hammerlin, Y. (2004). Omsorg, behandling – men også sublimetoder for sosial kontroll og underkastelse i et repressivt system? Noen uferdige problemstillinger og kritiske ansatser til videre refleksjon i en essayistisk form. *Psyke & logos*, 25(2), 697-727.
<https://tidsskrift.dk/psyke/article/view/8693/7265>
- Hammerlin, Y. (2008). *Om fangebehandling, fange- og menneskesyn i norsk kriminalomsorg i anstalt 1970-2007* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet, Oslo.
- Hammerlin, Y. (2012). En fange er en fange – et fengsel er et fengsel: Dikotomien i fangebehandlingen fra 1950 tallet fram til i dag. I S. Olsen (Red.), *Virker straff?* (s. 39-62). Scandinavian Academic Press.
- Helsedirektoratet (2017). *Utredning, behandling og oppfølging av personer med psykoselidelser: 8.6 Miljøterapi*.
<https://www.helsebiblioteket.no/retningslinjer/psykoselidelser/8.behandling-og-oppfoel%C3%B8gning/milj%C3%B8terapi>
- Helsedirektoratet (2020). Detfinneshjelp.no. <https://detfinneshjelp.no>
- Helsedirektoratet (2020). <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/helsepersonelloven-med-kommentarer/forskjellige-bestemmelser/-74.bruk-av-beskyttet-tittel>
- Henriksen, K. G. (2013). Kontaktpersonordningen og den forskjellige funksjoner. I Lihme, B (Red.), *Socialt arbeid med utsatte unge* (s. 252-273). Akademiske forlag.
- Hjellnes, S. (2006). Totale trekk ved fengsel og fengsling. I E. Larsen (Red.). *Fengslet som endringsarena: Bok for fengselsbetjenter* (s. 118-147). Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Hoffart, A. & Langkaas, T. F. (2013). Emosjon og kognisjon i kognitiv terapi. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* (50)8, 752-758.
https://www.researchgate.net/profile/Tomas_Langkaas/publication/320734795_Emosjon_og_kognisjon_i_kognitiv_terapi/Emotion_and_cognition_in_cognitive_therapy/links

[ks/5c02d1ef45851523d156975c/Emosjon-og-kognisjon-i-kognitiv-terapi-Emotion-and-cognition-in-cognitive-therapy.pdf](https://www.researchgate.net/publication/227626335)

- Høiland, K. (2018). The Good Lives Model i behandling av personer dømt for seksuallovbrudd. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 56(8), 656-665.
<https://psykologtidsskriftet.no/evidensbasert-praksis/2018/08/good-lives-model-i-behandling-av-personer-domt-seksuallovbrudd>
- Isdal, P. (2018). *Meningen med volden* (2 utg.). Kommuneforlaget.
- Jacobsen, N. B. (2018). Fengsel og frihet: gjengangeres soningserfaringer. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (Red.), *Fengslende sosiologi: Makt, straff, og identitet i Trondheims fengsler*. (s. 57-76), Cappelen Damm Akademisk.
- Jensen, M., Garbo, E., Kleive, H., Grov, Ø. & Hysing, M. (2016). Gutter i Norge med skadelig seksuell atferd. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 53(5), 366-375.
<https://psykologtidsskriftet.no/vitenskapelig-artikkel/2016/05/gutter-i-norge-med-skadelig-seksuell-atferd>
- Jensen, P. & Ulleberg, I. (2011). *Mellom ordene: Kommunikasjon i profesjonell praksis*. Gyldendal Akademisk.
- Jensen, P. & Ulleberg, I. (2019). *Mellom ordene: Kommunikasjon i profesjonell praksis* (2. utg.). Gyldendal.
- Johannessen, E., Kokkersvold, E. & Vedeler, L. (2007). *Rådgivning: Tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis*. Gyldendal Akademisk.
- Jones, S. E. & LeBaron, C. D. (2002). Research on the relationship between verbal and nonverbal communication: Emerging integrations. *Journal of communication*, 52(3), 499-521.
<https://www.researchgate.net/publication/227626335> [Research on the Relationship Between Verbal and Nonverbal Communication Emerging Integrations](https://www.researchgate.net/publication/227626335)
- Jørgensen, T. W. & Steinkopf, H. (2013). Traumebevisst omsorg, teori og praksis. *Fosterhjemskontakt* 1(13), 10-17. <https://www.fosterhjemmsforening.no/wp-content/uploads/2015/06/Traumebevisst-omsorg.pdf>

- Kriminalomsorgen (2004). *Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004-2007*.
<https://docplayer.me/34594647-Strategi-for-faglig-virksomhet-i-kriminalomsorgen.html>
- Kriminalomsorgen (2020). *Gevinstrealiseringsplan*.
<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4742876.823.jzszmwjukt7kq7/gevinstrealiseringsplan-organisering---kdi-21.02.2020.pdf>
- Kriminalomsorgen (2020). *Årsrapport 2019*.
<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4685011.823.zpzzabbunkuptz/%C3%85rsrapport+2019+v.+1.0.1+%281%29.pdf>
- Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS (2020). *Fengselsbetjentstudiet: Høgskolekandidat i straffegjennomføring*.
<https://www.krus.no/fengselsbetjentstudiet.6251932-511853.html>
- Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS (2020). *Play it right – snakke med unge om seksualitet*. <https://www.krus.no/play-it-right-snakke-med-unge-om-seksualitet.6279603-518589.html>
- Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS, (2020, 11. februar). *Play it right*.
<https://www.krus.no/play-it-right.6282753-502975.html>
- Kriminalomsorgsdirektoratet (2020). *Generell tjenesteinstruks for ansatte i kriminalomsorgen*.
<https://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4722916.823.pswzwsawpwzkti/Generell+tjenesteinstruks+kriminalomsorgen+19.06.20.pdf>
- Kruse, A. E. (2011). *Unge som begår seksuelle overgrep* (NKVTS).
<https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/Unge-som-begaar-seksuelle-overgrep2011.pdf>
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Larsen, E. (2006). *Fengslet som endringsarena*. KRUS. <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160555/Fengslet%20som%20endringsarena.pdf?sequence=1>
- Lauvås, K. & Lauvås, P. (2004). *Tverrfaglig samarbeid – perspektiv og strategi* (2.utg.). Universitetsforlaget

- Leraand, C. (2018). Å jobbe i team er godt relasjonsarbeid. I J. V. Strømstad, A. B. E. Thorbjørnsen & A. M. K. Aasland (Red.). *Hvem er du? Miljøterapi som terapeutisk relasjonsarbeid*. Hertervig Forlag.
- Linde, S. & Nordlund, I. (2006). *Innføring i profesjonelt miljøarbeid*. Universitetsforlaget.
- Lorentzen, P. (2011). *Ansvar og etikk i miljøarbeid: En relasjonell tilnærming*. Universitetsforlaget.
- Martinsen, E. W., Falkum, E., Haavet, O. R. & Røssberg, J. I. (2016). *ABC i kognitiv terapi* (1. utg.). Fagbokforlaget.
- Mathisen, T. (2007). *Kan fengsel forsvarer?* Pax forlag.
- Meld. St. 37 (2007-2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Justis- og politidepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d064fb36995b4da8a23f858c38ddb5f5/no/pdfs/stm200720080037000dddpdfs.pdf>
- Mellin-Olsen, B. & Hydle, I. (2019). Ungdomsenheten Vest, Bjørgvin fengsel. I K. G. Westrheim & H. M. K. Eide (Red.). *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge*. (s. 181-205). Fagbokforlaget.
- Nordahl, T. (2002). *Eleven som aktør: Fokus på elvens læring og handlinger i skolen*. Universitetsforlaget.
- Nordanger, D. Ø. & Braarud, H. C. (2017). *Utviklingstraumer: Regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi*. Fagbokforlaget.
- Nymo, K. (2006). På sporet av den profesjonelle fengselsbetjenten. I E. Larsen (Red.). *Fengslet som endringsarena: Bok for fengselsbetjenter* (s. 90-109). Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Olsen, B. C. R., Farstad, G. R. & Skotte, P. S. (2018). Det sosiale som skiller seg ut. I B. C. R. Olsen, G. R. Farstad & P. S. Skotte (Red.). *Sosiologi i sosialfagene*. (s. 131-154). Universitetsforlaget.
- Olsen, M. & Revang, K. S. (2019). *Forholdet mellom aksept av voldtektsmyter og skyldfordeling etter et overgrep* [Masteroppgave]. UiT Norges arktiske universitet.

- Oppegaard, S., Seip, Å. A. & Svalund, J. (2019). *ABE-reformen i staten* (Fafo-rapport 36). <https://fafo.no/images/pub/2019/20733.pdf>
- Oslo universitetssykehus (u.å.). *Spesialpoliklinisk enhet (SPE)*. <https://oslo-universitetssykehus.no/avdelinger/klinikk-psykisk-helse-og-avhengighet/psykisk-helse-nasjonale-og-regionale-funksjoner/spesialpoliklinisk-enhet-spe#spesialisert-tilbud-ved-overgrepssproblematikk-stop>
- Penne, S. & Hertzberg, F. (2015). *Muntlige tekster i klasserommet* (2 utg.). Universitetsforlaget.
- Pervan, S. & Hunter, M. (2007). Cognitive distortions and social self-esteem in sexual offenders. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 3(1), 75-91. https://www.researchgate.net/profile/Mick_Hunter/publication/255664875_Cognitive_Distortions_and_Social_Self-Esteem_in_Sexual_Offenders/links/53d9e3d70cf2e38c63363c6d.pdf
- Pettersen, R., C. (2016). *Oppgave skrivingens abc, veileder og førstehjelp for bachelorstudenter* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Politiet, KRIPOS (2019). *Voldtektssituasjonen i Norge 2018*. <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekt-og-seksuallovbrudd/voldtektssituasjonen-i-norge-2018.pdf>
- Prop. 1 S (2019-2020). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-20192020/id2671253/>
- Purvis, M., Ward, T. & Willis, G. (2011). The Good Lives Model in practice: Offence pathways and case management. *European journal of probation*, 3(2), 4-28. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/206622031100300202?casa_token=Kk3NjFyoDF4AAAAA:SxQ8OI5Fgu2pXzL9wa5cNgX8u0N8uTVfhICURIPeejVWHm-Y7xbTFrtJxqhV3gLRjQk3Otl7MJ8
- Repål, A. (2016). Kognitiv terapi. *Hvor, ikke bare hva og hvordan*. 17(1), 3-39. <https://www.kognitiv.no/wp-content/uploads/2016/04/Tidsskrift-Kognitiv-Terapi-1-2016.pdf>

- Revolv, M. K. (2015). *Insattes levekår 2014: Før, under og etter soning* (SSB Rapport 2015/47). <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/244272?ts=150b8c1bce0>
- Rhodes, L. A. (2001). Toward an anthropology of prisons. *Annual review of anthropology*, 30(1), 65-83.
http://www.antonioacasella.eu/nume/Rhodes_anthropology_2001.pdf
- Ruppert, F. (2019). *Kjærlighet, lyst & traume: På vei mot en sunn seksuell identitet*. IOPT Norge.
- RVTS Øst (2020). *Utvikler nytt verktøy for å snakke med unge voksne om seksualitet*.
<https://rvtsost.no/aktuelt/utvikler-nytt-verktoy-for-a-snakke-med-unge-voksne-om-seksualitet>
- Røkenes, O. H. & Hanssen, P.-H. (2006). *Bære eller bryte: Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Sandbukt, I. J. (2019). *Håndtere stigma: Hvordan åtte menn opplever og takle sin "sex lovbrøteren" etiketten* [Masteroppgave].
https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/70635/Sandbukt_master-criminology_Spring2019_Dealing-with-the-stigma-How-eight-men-experience-and-cope-with-their-sex-offender-label.pdf?sequence=14&isAllowed=y
- Sandbukt, I. J., Dugstad, S., Khazaeni, S. & Friestad, C. (2019). *Basisprosjektet 2016-2019: Behandling av seksuallovbruddsdømte i Sør-Øst*. https://sifer.no/wp-content/uploads/2019/08/BASIS-prosjektet_sluttrapport_opptrykk_juni_2019.pdf
- SIFER (2020). *Forebygging av seksuallovbrudd satt på kartet i psykisk helsevern*.
<https://sifer.no/forebygging-av-seksuallovbrudd-satt-pa-kartet-i-psykisk-helsevern/>
- Skau, G. M. (2011). *Gode fagfolk vokser – personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. (4.utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Skau, G. M. (2011). *Gode fagfolk vokser – personlig kompetanse som utfordring* (3. utg.). Cappelen Damm AS.
- Storø, J. (2018). *På begge sider av atten: Om ungdom barnevern og ettervern*. Universitetsforlaget.

- Straffegjennomføringsloven (2002). Lov om gjennomføring av straff mv (LOV-2001-05-18-21. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21>
- Søftestad, S. & Andersen, I. L. (2014). Seksuelle overgrep mot barn. I S. Søftestad & I. L. Andersen (Red.). *Seksuelle overgrep mot barn: Traumebevisst tilnærming* (s. 23-37). Universitetsforlaget.
- Søftestad, S. (2018). *Grunnbok i arbeid med seksuelle overgrep mot barn*. Universitetsforlaget.
- Thommessen, C. S. & Neumann, C. B. (2019). *Gode hjelpere kjenner seg selv: Traumebevisst omsorg i arbeid med barn og unge*. Cappelen Damm Akademisk.
- Tjersland, O. A, Engen, G. & Jansen, U. (2010). *Allianser: Verdier, teorier og metoder i sosialt arbeid*. Gyldendal akademisk.
- Ugelvik, T. (2011). *Fangenes friheter. Makt og motstand i et norsk fengsel*. Universitetsforlaget.
- Utdanning.no (2020. 3. juli). *Miljøterapeut*.
<https://utdanning.no/yrker/beskrivelse/miljoterapeut>
- Verpe, A. M & Engja, H. (2004). *Barn på venting: Institusjonsarbeid med barn under offentlig omsorg*. Høyskoleforlaget AS.
- Vold, L. C. D. & Skjærstad, B. (2017). *Risikofaktorer for å bli seksualovergriper i ung alder* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv.
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/56256/Hovedoppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Walderhaug, M. F. (2019). Tilstedeværende likeverd i møte med den innsatte. I K. G. Westrheim & H. M. K. Eide (Red.), *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge* (s. 261-277). Fagbokforlaget.
- World Health Organization (2006). *Defining sexual health: report of a technical consultation on sexual health, 28-31 January 2002, Geneva*. World Health Organization.
https://www.who.int/reproductivehealth/publications/sexual_health/defining_sexual_health.pdf

Worling, J. R. (2004). Essentials of a good intervention programme for sexually abusive juvenils: offence related treatment tasks, I: G. O`Reilly, W. L. Marshall, A. Carr & R. C. Beckett (Red.), *The handbook of clinical intervention programme for sexually trauma* (s. 275-296). Sage publications.

Øverli, I. T., Vorland, N., Kruse, A. E., Hjorthol, T. & Blix, I. (2018). *Også disse barnas beste* (NKVTS rapport 1/2018).

https://www.nkvts.no/content/uploads/2018/09/NKVTS_Notat_1-18.pdf